

Dalum-Hjallese
Lokalhistoriske Forening

Redaktion:

Frans Bay, Lars Hagensen, Henning Jespersen, Jytte Raun og Lise Søndergaard

Layout og opsetning:

Louise Allerten Dinesen & Sandra Schulz Pedersen, Skolepraktikken på CVK,
Syddansk Erhvervsskole i Odense

Tryk: **Grafisk**

Hvidkærvej 44 · 5250 Odense SV · Tlf. 66 17 55 15

Oplag: 450

ISBN nr: 9-788799-683444

Forside:

Postkort fra ca. 1910: Hilsen fra Fruens Bøge

Øverst til venstre: Tårnpavillonen med dansepladsen

Til højre: Odense Å

Nederst til venstre: Restaurant Sorgenfri

Til højre: Musikpavillonen på dansepladsen

Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Forening

Årsskrift 2017

Indholdsfortegnelse

„At huske er ikke at glemme – men glemslen er blind for muligheden af at kunne huske“	9
Lokalarkivet i Dalum-Hjallese og mange andre	11
Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Forening – 10 år	19
Fruens Bøge i gamle dage Om dans og restaurationer i Fruens Bøge Skov	22
Kapellan i Dalum i 1950'erne	36
Brødmanden i Dalum – min farfar, barndommens store lys	43
Familien Larsen fra Toftebo – endnu en dalumfamilie	51
Fruens Bøge Tennisklubs historie	56
Drab i Dalum og Hjallese	66
„Det løser vi nok...!“ Model af Dalum Kirke tager form	74
Anmeldelse	78

„At huske er ikke at glemme – men glemslen er blind for muligheden af at kunne huske“

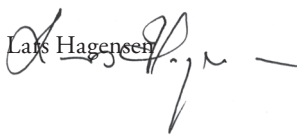
(Fra digtet *Erindringens endeløse sale* af
Pia Tafdrup)

Lidt har som bekendt også sin ret. Det har de beskudte ti år, som Dalum-Hjallese Lokalhistorisk Forening nu har eksisteret, vist. Som støtteforening til Dalum-Hjallese Lokalarkiv og som udgiver af et omfangsrigt årsskrift siden 2007 har foreningen med sine næsten 400 medlemmer ydet sit bidrag til, at vort områdes historie ikke går i glemmebogen. At interessen for at kende den lokale historie findes, ses både på det støt stigende medlemstal og ikke mindst på tilslutningen til de arrangementer, som lokalarkivet og foreningen i årets løb står bag. Medarbejderne på arkivet og foreningen gør det af ren og skær lyst og i øvrigt helt på frivillig basis. På arkivet indkommer der løbende arkivalier, som alle på en eller anden måde indeholder en flig af stedets historie. En dag åbner en interesseret lokalhistoriker en af de syrefri arkivkasser, som omhyggeligt er blevet registreret, og finder måske lige netop den brik til historien, som manglede. Hvor uvurderlig det lokalhistoriske arkiv er, kan forfatterne til artiklerne i dette årsskrift bevidne.

I anledning af at vi med dette årsskrift kan markere støtteforeningens første tiår, har vi bedt stadsarkivar Jørgen Thomsen fra Historiens Hus skrive lidt om historien bag og betydningen af de mere end 600 lokal- og stadsarkiver, som findes i Danmark. Jytte Raun, der er daglig arkivleder, ridser Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Forenings historie op og beretter om samarbejdet med lokalarkivet. I en længere artikel har Henrik Bjerregaard samlet historierne bag de mange dansesteder og restaurationer, som førhen fandtes i Fruens Bøge Skov. I 1950'erne fik den unge cand. theol. Paul Honoré, der siden blev en landskendt debattør, embede som kapellan i Dalum. Vi bringer et uddrag af hans

erindringer. Erik Jørgensen skriver i sit bidrag kærligt om sin farfar, der i mange år med vogn Nr. 8 kørte ud med brød i Dalum-området. Med dette årsskrift vil Dalumvej 83 formentlig indtil videre være det privathus på vejen, hvis historie er bedst beskrevet. Sidste år fik vi således historien om familien Nygaard i stuen i nr. 83, i år kan Ebbe Larsen supplere med historien om familien Larsen på loftsetagen. Ebbe Larsen har i øvrigt også været i de gamle protokoller for Fruens Bøge Tennisklub. Det er blevet til en beretning om klubbens begivenhedsrige første 50 år fra 1930-1980. Både Dalum og Hjallese oplevede i krigens sidste år flere voldsomme drab. Undertegnede har set på, hvad der findes af kilder til disse mørke hændelser. Læserne får desuden en status på den model af Dalum Kirke, som en gruppe lokale håndværkere er ved at bygge. Byggeprojektet er en konkret udløber af Dalumdagen 2015. Endelig anmelder Frans Bay en finurlig roman med lokalt islæt af Gorm Götzsche.

Tak endnu en gang til Syddansk Erhvervsskole, hvis skolepraktik gør det muligt at udgive årsskriftet i dets velkendte form. Ep Grafisk, Odense har også i år stået for selve trykningen. En stor tak til alle skribenterne og til de lokale annoncører, som med deres annoncer yder et vigtigt økonomisk bidrag til, at årsskriftet fortsat kan udkomme til glæde for foreningens medlemmer og dermed også sørger for, at glemmebogen kan få stadig konkurrence. God læselyst!

Lars Hagensen

Formand for
Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Forening

Lokalarkivet i Dalum-Hjallese og mange andre

Af Jørgen Thomsen

De mere end 600 lokal- og stadsarkiver, der findes i dag, er blevet til gennem en lang periode. Da fynboen Hans Brandt i 1937 oprettede det første egentlige lokalarkiv, Faaborg Byhistoriske Arkiv, måtte han nærmest opfinde alt fra grunden. Men det skulle snart vise sig, at interessen for oplysninger, man kunne finde i gamle lokale protokoller, ældre papirer og gulnede fotografier, var noget, han delte med mange, og snart blev inspirationen fra Faaborg tydelig.

De første arkiver blev typisk oprettet i bysamfund, og det var da også seks byhistoriske arkiver, som i 1949 ved et møde på den grundtvigske højborg Vartov i København oprettede Sammenslutningen af Lokalarkiver (SLA). Men i 1950'erne og 1960'erne spredtes ringene i vandet.

Hans Brandt rejste Danmark rundt som en anden missionær, og snart begyndte også egentlige landområder at få

deres egne lokalarkiver. Den store kommunalreform, som blev gennemført i 1970, var givetvis en medvirkende faktor, men hele den ændring af samfundslivet, som samtidig fandt sted, spillede nok så stor en rolle som ændringerne i den kommunale inddeling.

I takt med mekaniseringen i landbruget og væksten i byernes industri- og serviceerhverv var Danmark vidne til en folkevandring af hidtil ukendt omfang. Fra land til by og fra bykerner til forstæder med parcelhuskvarterer, som forbandt de gamle bysamfund med mange af de landsbyer, som tidligere havde levet mere for sig selv. Og samtidig satte en centralisering ind: Små skoler blev lagt sammen til centralskoler, mejerier forsvandt nærmest som dug for solen, og snart kom det til at gå lige sådan med mange små biblioteker. Det var alt sammen en „funktionstømning“ og en udvikling, som mange steder førte til, at folk tænkte over, hvor store forandringer de havde

Arkivets første arkivmedarbejdere: Fra venstre Leif Lykke Andersen, Poul Jørgensen, Vincent Lind og Vagn Eriksen.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv.

været vidne til i deres egen levetid. På den måde blev sindene også i de gamle landsogne og i de voksende forstadsbebyggelser åbne for udbredelsen af tanken om lokalhistoriske arkiver.

På landsplan var der dog i 1970 endnu ikke 100 lokalarkiver, men 1970'erne og 1980'erne ændrede fundamentalt på dette forhold. Midt i 1990'erne nåede SLA op på 400 medlemmer – og herudover var der en stor underskov af ikke-organiserede arkiver.

Odenseområdet hørte med skam at melde ikke til pionererne. I 1970'erne forberedte Odense Centralbibliotek ganske vist oprettelsen af en lokalhistorisk afdeling, som slog dørene op i 1978, men her var indsamling af arkivmateriale ikke indtænkt fra begyndelsen. Man kunne på den tid endnu tro, at det var noget, statens landsarkiv i Jernbanegade passende kunne tage sig af.

Private kræfter, der i 1976 dannede Byforeningen for Odense, oprettede dog snart selv en arkivgruppe, men store kræfter kunne den ikke mønstre, og det var først, da SLA-ringene omkring 1978 spredte sig til Højby, Korup og Ubberud, at Odense Kommune for alvor begyndte at overveje at involvere kommunale kræfter i arkivarbejdet. Et afgørende moment blev det, at de første lokalarkiver i kommunen med Højbyarkivets leder, Bent Ødegaard, i spidsen i 1979 ansøgte kommunen om tilskud til deres arbejde. Der foresvæver mig noget med ansøgninger om 500 kr. pr. arkiv (ca. 11 arbejdstimelønninger), så man kan ikke sige, at kravene var voldsomme.

Kommunen var sådan set positiv over for at give tilskud til det frivillige arbejde i de nyoprettede arkiver, men da museums-

Poul Jørgensen ved arkivets første udstilling på Dalum Rådhus i 1982.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv.

væsenet og centralbiblioteket sammen med repræsentanter for arkiverne havde set på sagen, blev man samtidig enige om, at der skulle indrettes en arkivfunktion i forbindelse med centralbibliotekets lokalhistoriske afdeling. På den måde kunne der føres tilsyn med arbejdet i arkiverne (og hvad et eventuelt kommunalt tilskud blev brugt til) – og samtidig ville man kunne få et sted til indsamling af privat arkivmateriale fra den gamle del af Odense Kommune.

Denne enighed vandt også politisk genhør, og på Odense Kommunes budget for 1980 var der første gang afsat penge både til den omtalte arkivfunktion og til mindre tilskud til lokalarkiverne. Det blev mit livs enestående held, for i sommeren 1980 var der opslået en stilling som arkivar, som jeg søgte og fik, sikkert ikke mindst fordi jeg i forvejen var ansat ved det byhistorieprojekt, der løb frem til byjubilæet i 1988. Der blev samtidig afsat penge til en deltidsansat billedmedarbej-

der på Møntergården, men den aftale, som centralbiblioteket og museumsvæsenet indgik om, at billeder fra det centrale Odense skulle overføres til Møntergården (også selv om de var indleveret sammen med papirer fra samme familie, forening eller forretning), er heldigvis for længst gået i glemmebogen. Den blev da heller aldrig politisk godkendt.

En af de første arbejdsopgaver, jeg fik i det nye job, var at få nedfældet nogle retningslinjer for arkivsamarbejdet i Odense Kommune, og kort fortalt gik det hurtigt op for mig, at det drejede sig om at lave retningslinjerne sådan, at der mere blev tale om en konsulentfunktion end et egentligt tilsyn. Det lykkedes med rådmand Robert Dalskov Andersen for bordenden at komme til enighed herom i løbet af nogle måneder, og hovedprincipperne bag retningslinjerne har overlevet til i dag. I 1992 blev de ydermere knæsat af

Odense Byråd og findes nu som et bilag til den vedtægt for Odense Stadsarkiv, som byrådet dengang vedtog.

I kraft af retningslinjerne blev der i februar 1981 nedsat et arkivudvalg, som Bent Ødegaard blev den første formand for, og som jeg selv blev sekretær for. Det var en bevidst rollefordeling, som skulle vise den fundamentale respekt for Forenings-Danmark og de frivillige kræfter. Arkivudvalget fik én repræsentant for hvert af de oprettede lokalarkiver (og dertil repræsentation fra Lokalthistorisk Afdeling, Odense Bys Museer, Landsarkivet og Historisk Institut på Odense Universitet). Der var en tid også kontaktpersoner fra de „arkivløse“ sogne, men den ordning eksisterer ikke mere, efter at der er oprettet hele 15 lokalarkiver uden for den gamle Odense Købstadkommunes område.

Arkivudvalget er rådgivende med

Butikken i Subbergården i Frederiksgade 1905

To gamle folk fra Hejby, fotografert i slutningen af sidste årtusende

Hestyrerelæserne i Odense Hæselødselskab, Afdeling Rødegårdsløben

Foto:
Odense Stadsarkiv.

hensyn til udbetalingen af tilskud til arkiverne, og det siger en del om det gode samarbejde i udvalget, at der i løbet af 36-37 år kun har været én afstemning.

Højbyarkivet var det første arkiv i Odense Kommune, som blev medlem af SLA. Derfor har arkivet nummeret 461-01 (hvor 461 er kommunenummeret). Og Dalum-Hjallese kom med som det sjette arkiv i rækken og har derfor arkivnummer 461-06.

En ny busforbindelse blev indviet i 1948 efter alle kunstens regler med flag og blomster. Der stod folk langs hele ruten. Ved ankomsten til Dalum blev bussen modtaget af beboerne. Her ses en flok børn og Dalums sognerådsformand P. M. Madsen. Foto: Odense Stadsarkiv.

Da jeg blev ansat den 1. september 1980, var der knyttet de første kontakter mellem lokalarkiverne og centralbiblioteket. Jeg er ret sikker på, det var i februar 1981, at jeg kom på besøg i Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Arkiv for første gang. Arkivet var dengang beliggende på 2. sal i Dalum-Hjallese gamle rådhus. Jeg mener at huske, at både arkivets leder, Vagn Eriksen, og formanden, Poul Jørgensen, var til stede; måske var det ved samme lejlighed, at jeg også traf Leif Lykke Andersen, som var med i den arbejdsgruppe, der stod for arkivet, mens jeg vist først ved en senere lejlighed stiftede bekendtskab med Knud Aarøe, der også deltog i arbejdet. Kort efter lavede arbejdsgruppen også et sæt vedtægter. Heraf fremgik det, at jeg skulle indgå i bestyrelsen. Det var en ære, jeg var nødt til at frabede mig, da jeg jo risikerede en præcedensvirkning.

Rent bortset fra, at det var en stor fornøjelse at lære mange nye mennesker at kende ved besøg på arkiverne – og vel at mærke nogen, som frivilligt gik op i det arbejdsfelt, jeg selv var havnet i – så husker jeg fra mit første besøg i Dalumarkivet, at der på en af væggene hang en lang række billeder af tidligere sognerådsmedlemmer i kommunen. Den, jeg lagde mest mærke til, var Jens P. Koch, som jeg havde hørt om som bygmester, længe før jeg flyttede til Odense for at læse historie på universitetet. Da jeg var interesseret i politik, havde jeg også hørt om hans mislykkede forsøg på at slå igennem med Folkekapitalistisk Parti, mens jeg intet vidste om hans korte tid i sognerådet i Dalum-Hjallese. Men her var Poul Jørgensen rigtig godt underrettet, for han havde – så vidt jeg husker - siddet

i rådet samtidig med Koch. En anden af mine tidlige erindringer knytter sig til det forhold, at arkivet var oprettet som en selvejende institution og ikke som en forening. Heri adskilte det sig fra stort set alle de andre arkiver, som var kommet til verden i Odense Kommune, eller som gjorde det i de følgende år. Min fornemmelse, som selvfølgelig kan være forkert, var, at arbejdsgruppen egentlig syntes, at det kunne de nok ordne selv, og det behøvede man ikke endnu en forening til. Og som arkivar ved kommunen opfattede jeg det bestemt ikke som min opgave at påvirke lokalarkiverne til at vælge en bestemt organisationsform. Hvad der lokalt vandt tilslutning, måtte tælle mest.

I januar 1981 deltog jeg i et registreringskursus, som var arrangeret af SLA-Fyn i Højby, og jeg kan se af papirer fra dengang, at Dalum-Hjallesegruppen også var godt repræsenteret. Vi stod også alle lige, for arkivregistrering var helt ærligt ikke noget, jeg vidste noget synderligt om. Også dengang kunne man komme igennem historiestudiet uden kendskab til registreringsprincipper – og det lidt, jeg vidste, stammede fra et arbejde som studentermedhjælper på Landsarkivet, og det handlede i hvert fald ikke om det registreringssystem, som SLA dengang anbefalede. Systemet var for at sige det mildt relativt tungt at arbejde med, og arkivmateriale skulle registreres ved hjælp af kartotekskort i tre forskellige farver, gule, orange og grå. På én slags kort registrerede man personrelateret materiale, på en anden de steder, som arkivmaterialet kunne belyse, og på den sidste slags kort gjaldt det de emner, som blev dækket af materialet. Man kan forestille sig, hvor mange kort der ville være brug for efter

30-40 års arbejde. Også af andre grunde var det vist godt, at SLA senere i 1980'erne ændrede registreringsprincipperne – noget, der var med til at bane vejen for registreringssystemet Arkibas, der blev indført fra slutningen af 1980'erne, og som af økonomiske grunde først langsomt blev udbredt til mindre lokalarkiver.

I 1981 fik arkivudvalget i Odense udvirket en fælles særbevilling, og der blev i den sammenhæng også lavet en fælles indsamlingskampagne med en folder med titlen Send regningerne til os. Arkivet i Dalum-Hjallese bidrog her med et billede fra kommunekontoret i 1934. De nyoprettede arkiver skulle selvfølgelig alle have lov at vise flaget i den forbindelse. Folderen var i princippet tidløs og skulle være et fælles visitkort for arkiverne i kommunen – kontaktoplysningerne til de dengang seks arkiver og til repræsentanterne i de „arkivløse“ sogne kunne så senere skiftes ud ved udelukkende at rette i adressefeltet. Og folderen var da også i brug mange år frem.

I 1981 planlagde Dalumarkivet også sin første egentlige udstilling, der løb af stablen i januar 1982. Den fandt sted i en weekend i den gamle rådssal på Dalumvej 95, og det var vist her, jeg fik et avisudklip fra 1970 at se: Repræsentanter for Dalum Kommune havde i februar eller marts 1970 været til indkøbsmesse i Hannover – men allerede da de på vejen var nået til Hamburg, var pengene åbenbart sluppet op, for der blev telegraferet hjem med et SOS: Send flere penge! Den historie brændte sig fast og hjalp jo til at give et uventet og lidt humoristisk perspektiv på kommunesammenlægningen i 1970: Ikke alt var bedre i de gamle kommuner!

Året efter var rådssalen på Dalum-

vej 95 igen i brug – denne gang havde arkivet indbudt en begrænset kreds for at drøfte, hvordan man kunne komme videre med indsamlingsaktiviteterne. Det kunne være fristende at fortsætte skildringen, men det er trods alt nok vigtigere at slå fast, at der nu i over 35 år har været mange engagerede frivillige i arbejdet i Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Arkiv. Der er blevet indsamlet en masse, som allerede har været brugt til formidling af den lokale historie. Der har været et utal af arrangementer – og ét har bidt sig særligt fast i min erindring: For en snes år siden havde arkivet lånt et tomt forretningslokale i Dalumcentret i en weekend og udstillet konfirmationsbilleder fra en længere årrække. Det var næsten ikke til at komme til at se billederne, for interessen

var simpelt hen overvældende. Men det bekræftede kun, at gamle billeder er vejen til at fange den lokalhistoriske interesse.

Arkivet har været igennem flere flytninger, men er i dag et af de 15 odenseanske lokalarkiver, der har de bedste arbejds- og magasinforhold. Der er (efter inspiration fra mange andre områder) kommet en lokalhistorisk forening til, og der er også i den sammenhæng kommet et stærkt fællesskab omkring interessen for den lokale historie.

Helt generelt er Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Arkiv et velfungerende led i en del af Arkiv-Danmark, der er blevet stadig mere omfattende – og uundværligt! – i de forløbne årtier. Her er eksempelvis gennem arrangementer masser af fælles oplevelser af en lokal identitet og et lokalt

*En tidligere sognerådsformand Jacob Hansen (1917-1937) hilste på sin efterfølger P. M. Madsen, da den nye busforbindelse gjorde holdt på Demantsvej.
Foto: Odense Stadsarkiv.*

tilhørsforhold, som f.eks. også skabes gennem skoler og sportsklubber, og man er på arkivet med til at sikre forstadens rødder og kendskabet til dem.

Ligesom andre arkiver har Dalumarkivet også fået en tydelig digital tilstedeværelse, dels med egen hjemmeside, men dels og nok så vigtigt med adgang til at lægge registreringer og billeder ud på den fælles formidlingsportal for over 550 danske lokalarkiver, *Arkiv.dk* – alene fra Dalumarkivet er der adgang til mere end 4.000 billeder, og arkivet er således bidragsyder til en vild succeshistorie.

Arkiv.dk gik i luften i februar 2015. Der har i skrivende stund været mere end 5,1 millioner besøg på sitet, og der har været vist tæt ved 65 millioner sider – mange af dem også fra Dalumarkivet. Portalen er udviklet med velvillig støtte fra A.P. Møller Fonden. Uden den velvilje havde det slet ikke været muligt at få omskabt de gode ideer til virkelighed, og portalen er under stadig udvikling. I 2018 vil det eksempelvis blive muligt at vise digitaliserede skriftlige kilder på sitet, så man kan sidde i Australien og New Zealand og læse gamle sognerådsprotokoller fra Dalum – og ikke blot blade i de gamle billeder. Vi er godt nok kommet langt siden dengang, da kartotekskortene skulle udfyldes på skrivemaskine.

Når alt det er sagt, deler arkivet også udfordringer med stort set alle andre lo-

kal- og stadsarkiver: Digitaliseringen ude i samfundet giver anledning til at stoppe op og tænke over, hvordan vi sikrer materiale fra de lokale virksomheder og foreninger og fra privatpersoner, når materialet er skabt digitalt. Én udfordring vil være blot at indsamle det, men dertil kommer, at der jo også skal holdes styr på det, og det må hele tiden sikres, at det, der lagres, gemmes i formater, som også fremtiden kan læse. Det lyder indviklet, og det er det også. Moralen er, at samarbejde mellem arkiverne, ikke kun i Odense Kommune, men i hele landet, er helt afgørende nødvendigt for, at Danmark ikke skal ende som en digitalt dement nation og glemme vigtige vidnesbyrd om den private del af samfundslivet: Kun på den måde kan vi håbe på at få klargjort udfordringen, få støtte til arbejdet og få det sat i værk. Der vil være rigeligt at arbejde med også for den næste generation af frivillige!

Jørgen Thomsen er stadsarkivar i Odense Stadsarkiv og formand for SLA

Dalumvej 40B, 5250 Odense SV · 66 13 63 33 · www.dalumdyrehandel.dk

KAFFEBAR

i Fruens Bøge Station

VELODROM
K A F F E B A R

I.C. Radio Hjallese

v/Peder Gram

Reparation og salg af

- Fjernsyn
- Video
- Radio
- Båndoptagere
- Pladespillere
- CD-afspillere
- Indstilling af TV-programmer

Odensevej 1, 5260 Odense S **66 15 04 99**

DESIGN

FRISØR

JANE & KITT INTERNATIONAL
FÅBORGVEJ 89
5250 ODENSE SV.
TLF. 66 17 57 71

Totalentrepriser

Vi tilbyder alle former for ombygnings-, re-
noverings- og vedligeholdelsesarbejder.
Samt anlæg og pleje af grønne arealer samt
glatførebekæmpelse.

Vi har døgnservice.

Kontakt os for et godt tilbud.

TØJSBO BYG

tlf. 65 96 87 60   www.tøjsbo.dk

Sonjas
Blomster
Dalumvej 70 5250 Odense SV
Tlf. 63 12 04 12

- Stedet med den gode service

DALUM

Blæk & Hobby

Faaborgvej 37A

www.dalumblæk-hobby.dk

Stofa:

TV • BREDBÅND • TELEFONI

Energifyn

FynskSupportEl

- ny energi til din klub

Kontakt os:

Energi Fyn
Sanderumvej 16
5250 Odense SV

Tlf. 63 17 19 00
Fax 63 17 19 19
www.energifyn.dk

Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Forening – 10 år

Af Jytte Raun

Godt samarbejde

Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Arkiv var de første 28 år en selvejende institution drevet af en gruppe af frivillige ildsjæle. Men for 10 år siden helt nøjagtigt d. 23. april 2007 blev Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Forening stiftet som en støtteforening til arkivet. Hermed ændredes arkivets status fra en selvejende institution til at være et foreningsdrevet arkiv på linje med Odense Kommunes øvrige 14 lokalarkiver.

I foreningens første årsskrift 2007, som blev udgivet ved den første generalforsamling efter stiftelsen, var der en artikel om arkivet og dets virke siden stiftelsen i 1979. I forbindelse med den nye foreningsdannelse blev det tilkendegivet, at det nye samarbejde var kommet godt i gang, og knap et år efter stiftelsen var der over 100 medlemmer i foreningen.

Her 10 år efter kan arkivet kun være tilfreds med beslutningen om at danne en forening. Arkiv og forening har et tæt samarbejde, og medlemstallet i foreningen nærmer sig hastigt 400. For arkivet har det været et kæmpe løft at få nærmere kontakt til andre end arbejdsgruppen, der dengang alene skulle løse alle opgaver. Nu har arkivmedarbejderne både en foreningsbestyrelse og mange medlemmer, som giver inspiration til arbejdet. Foreningens bestyrelse er altid lydhør over for arkivmedarbejdernes ønsker, både når det gælder økonomi og forslag til arrangementer, ligesom bestyrelsen selv

tager initiativ til nye aktiviteter.

Det er også dejligt med en stor og interesseret medlemsskare, som trofast møder op til arrangementerne. Der er ingen tvivl om, at arkivet takket være foreningen er blevet mere synligt, hvilket igen har resulteret i flere afleveringer, som arkivets medarbejdere kæmper lidt med at få registreret i Arkibas, så giverne kan se deres afleveringer på søgebasen www.arkiv.dk

Arkivmedarbejdere til registrering af arkivalier søges!

Vi klager absolut ikke over at få mange afleveringer, for det er arkivets fornemste opgave at indsamle materiale om områdets historie, men vi lægger heller ikke skjul på, at arkivet gerne vil have flere arkivmedarbejdere, som kunne tænke sig at lære at registrere arkivalier i vores edb-registreringsprogram Arkibas, og som er villige til at deltage i registreringskurser. Kontakt arkivet, hvis du kunne tænke dig at være med på holdet.

Årsskrifterne

Ved udgivelsen af foreningens første årsskrift blev der udtrykt ønske om, at skriftet skulle være med til at skærpe interessen for Dalum-Hjalleses historie. Det er en stor glæde, at vi kan konstatere, at det i høj grad er lykkedes.

Årsskriftet udkommer hvert år til foreningens generalforsamling, og det har udviklet sig støt i løbet af årene. I 2007

var der 46 sider, og dette årsskrift bliver i hvert fald større end sidste års skrift, som havde 68 sider. Der har været mange interessante artikler i de forløbne 10 år, og vi er meget glade for, at også foreningens medlemmer er flittige skribenter. Redaktionsudvalget, som har repræsentanter både fra foreningen og arkivet, bestræber sig på at lave et årsskrift med artikler både fra Dalum og fra Hjallesø, og det lykkes altid sammen med forfatterne at finde gode billeder til at illustrere det skrevne. Arkivet er også glade for at kunne præsentere et udvalg af arkivets store billedsamling i årsskrifterne.

Redaktionen har lige fra starten i 2007 haft et godt samarbejde med Syddansk Erhvervsskoles skolepraktik på CVK, hvor nogle af eleverne hvert år laver layout og opsætning af årsskriftet og dermed giver det et professionelt udseende. Vi håber, samarbejdet kan fortsætte mange år endnu.

Annoncer i årsskriftet

Fra 2007 til og med 2012 fik vi årsskrifterne trykt gratis hos Erhvervsskolernes Forlag, men ændringer i forlagets produktion betød, at der skulle foretages omlægninger i trykkeriet, og vi kunne derfor ikke fortsætte med at få årsskriftet trykt der. Vi er meget taknemmelige for, at Erhvervsskolernes Forlag sponsorerede trykningen i de første 6 år. Men så var gode råd dyre, for vi ville gerne opretholde trykkekvaliteten og årsskriftets fremtoning.

Arkivudvalget for Odense Kommunes lokalarkiver yder et tilskud til trykning af årsskrifter, men vi var også nødt til at skaffe yderligere midler, og derfor er der fra årsskrift 2013 en række lokale annon-

cører, som betaler for en annonce i skriftet og dermed sikrer, at trykkeudgifterne kan dækkes ind. Nogle annoncører har været med fra starten, mens andre er ophørt, og nye kommet til.

Vi håber, at læserne vil bruge vores annoncører, som har gjort det muligt at opretholde en lige så god kvalitet som tidligere.

Årsskrift/medlemsblad

Foreningen har i dag knap 400 medlemmer, som vi ved ser frem til at få et nyt årsskrift i hånden til generalforsamlingen. Årsskriftet kan ikke købes af ikke-medlemmer, men foreningens medlemmer får det udleveret gratis. Det har vi valgt for at kunne yde noget særligt til vores medlemmer, og erfaringen har vist, at det til stadighed sikrer os nye medlemmer.

Ved indmeldelse i foreningen får de nye medlemmer foruden det seneste årsskrift også et eksemplar af de årgange, som stadig er på lager.

For øjeblikket arbejdes der på at få lagt tidligere årgange af årsskrifterne ind på hjemmesiden, således at det vil blive muligt at læse eller printe artikler fra årgange, der ikke er flere af til udlevering.

Foreningsaktiviteter

Foreningen har taget initiativ til adskillige nye aktiviteter. Det er efterhånden blevet en fast tradition, at forening og arkiv er medarrangør af Dalum Kirkes meget populære torsdagsmøder én gang i løbet af foråret og én gang om efteråret. Ved disse to arrangementer tilstræbes det, at foredragsholderen har et historisk emne på programmet, som forventes at interessere foreningens medlemmer. Torsdagsmøderne er altid velbesøgte – der

er sjældent mindre end 100 fremmødte.

Mange af deltagerne i kirkens torsdagsmøder er medlemmer af den lokalhistoriske forening, og både forening og arkiv møder her sine medlemmer ansigt til ansigt. Der skabes også opmærksomhed om områdets historie, og hvad der gøres for at bevare den. Mange nye foreningsmedlemmer er blevet rekrutteret her.

Foreningen har både i 2015 og 2016 været meget aktiv i forbindelse med Dalumdagene, hvor flere bestyrelsesmedlemmer var en del af styregruppen. I 2015 lykkedes det både forening og arkiv at få del i de penge, som Odense Kommune uddelte gennem borgerbudgetteringen: Foreningen fik 25.000 kr. til at lave en model af Dalum Kirke, og det samme beløb fik arkivet til at opsætte historiske skilte på bygningerne på Dalumvej 95. Begge dele er resulteret i et varigt produkt, som vil minde borgerne om områdets historie.

I de senere år har der også været flere nye tiltag fra foreningen bl.a. en aften med rundvisning i Sanderum Kirke, kirkegårdsvandring på Dalum Kirkegård og et besøg på Dalum Landbrugsskole med rundvisning og foredrag.

Der arrangeres også foredragsaftener, skov- og gadevandring, udstillinger m.m., og det er helt naturligt, at forening og arkiv arbejder sammen om disse arrangementer.

Konklusion

Konklusionen på 10 års arbejde med både et arkiv og en forening kan ikke være andet, end at det var en rigtig beslutning at inddrage flere i arkivets arbejde, og at foreningens formål om at udbrede kendskabet til og forståelsen for kulturhistorien og de kulturhistoriske værdier i Dalum-Hjallese er lykkedes.

Jeg er sikker på, at både det gode samarbejde mellem arkiv og forening og arbejdet med at udbrede foreningens formål vil fortsætte i fremtiden.

Jytte Raun er arkivleder i Dalum-Hjallese Lokalarkeiv

Velvære starter med fødderne

- Individuel vejledning og behandling
- Peeling
- Fod- og lægmassage
- Fodanalyse og indlæg
- Tilskud til sko og indlæg efter serviceloven
- Helbredstillæg

Bestil tid!

Alle ydelser kræver tidsbestilling

CL-fodterapi.dk

Klinik for fodterapi
Lindevej 2 b
5250 Odense SV
Tlf. 66 12 69 99

Føddernes
Sundhedscenter
Fri parkering ved døren

Fruens Bøge i gamle dage

Om dans og restaurationer i Fruens Bøge Skov

Af Henrik Bjerregaard Jensen

Dans i Fruens Bøge

I slutningen af 1800-tallet blev det på mode i de største danske byer at forlyste sig med dans og anden underholdning i nærliggende skove og grønne områder. Det gælder for Dyrehaven i København og for Risskov i Århus – men også de mindre købstæder havde skovpavilloner, hvor det bedre borgerskab dansede om søndagen.

Udviklingen blev ofte støttet af lokale erhvervsfolk, der så det som en del af deres opgave at etablere grønne områder for byernes hurtigt voksende borgerskab – tyende og arbejdere fik først adgang i

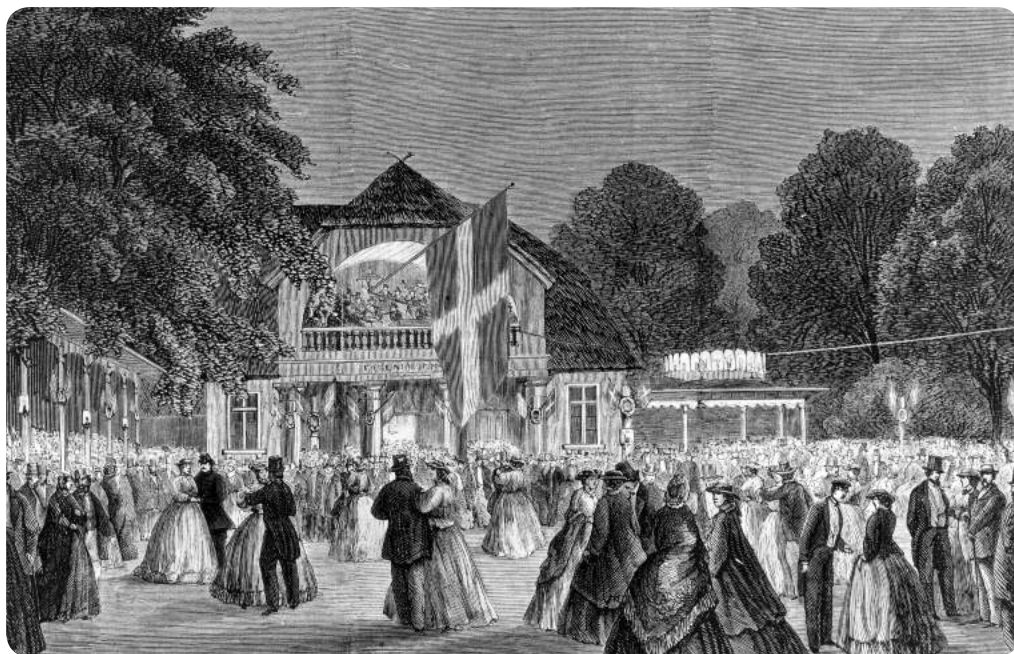
takt med arbejderbevægelsens fremmarch efter århundredskiftet.

I Odense var det især til Fruens Bøge, at det bedre borgerskab spadserede til dans om søndagen.

Odense i etatsrådernes tid

Som følge af industrialiseringen voksede Odenses befolkningstal kraftigt i det 19. århundrede – fra godt 10.000 i 1850'erne til 38.000 i år 1900. I 1890'erne var Odense Danmarks næststørste industriby.

Udviklingen var kraftigt understøttet af en forbedret transportinfrastruktur. I begyndelse af 1800 tallet blev Odense en havneby med færdiggørelsen af Odense Kanal, og i 1865 fik Odense jernbanefor-

Den første skovpavillon blev etableret i 1840 ved ombygning af en eksisterende lade. Pavillonen havde stråtag og blev efter nogle år udvidet med musiktribune på 1. sal og tilskuerpladser. Foto: Odense Stadsarkiv.

bindelse til København og til Jylland – to afgørende faktorer for den blomstrende industri i byen.

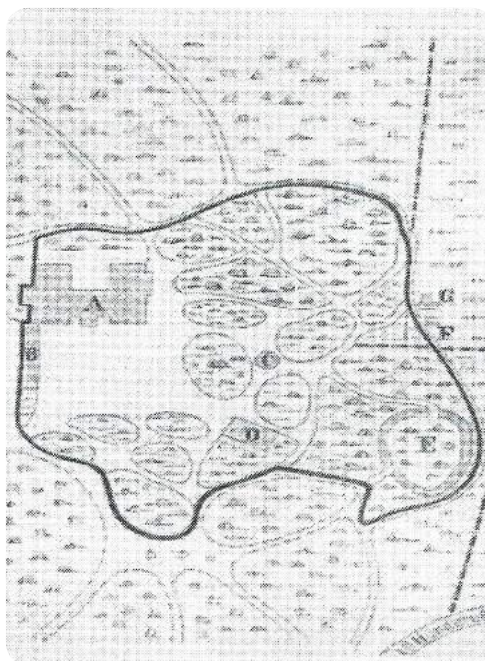
I 1850'erne blev bl.a. Albani Bryggeriet og Brandts Klædefabrik grundlagt – firmaer som gennem de næste 100 år voksede sig store med flere tusind ansatte. Thomas B. Thrige startede med cykler og elmotorer i Kongensgade – og var allerede i 1890'erne „Største indenlandske Specialfabrik for Elmotorer, Dynamoer og Hejseværker“, og Albani udviklede sig under apoteker Theodor Schiøtz' ledelse til en pendant til Carlsberg i København med store donationer til kulturen og ikke mindst støtte til livet i Fruens Bøge Skov.

Odense var således i sidste halvdel af 1800-tallet en selvbevidst by, der ville være først med det nyeste. I 1853 besluttede Odense Kommune at bygge Danmarks første vandværk på Vandværksvej – en bygning der stadig i dag sikrer en stabil og ren drikkevandsforsyning til en stor del af Odense. Samme år byggede kommunen Danmarks første kommunale gasværk til gadebelysning – når man nu lagde vandrør i jorden kunne man lige så godt lægge gasledninger ned samtidig med vandlederne! Odense havde noget at have optimismen i – og i 1890'erne blev Odense kendt som etatsrådernes by.

Foreningen i Fruens Bøge

På initiativ af kammerherre Christian Benzon fra Christiansdals Hovedgård etableredes i 1840 „Skovforeningen“, der havde til formål at arrangere ugentlige danseaftener og udnytte skoven som rekreativt område for odenseanerne.

Skovforeningen fik sit eget område i Fruens Bøge, og i 1841 åbnedes en danspavillon på dansepladsen – den store

Skovforeningens område i Fruens Bøge ca. 1900. Indgangen var ved Frihedsstøtten ved stationen, og når der var danseaftener, indhegnede foreningen området med et reb, så kun medlemmer af foreningen havde adgang. Området havde mange faciliteter. Ud over selve pavillonen (A) var der tilskuertribune (B), musikpavillon (C), maskinhus (F) med generator til strøm, skydehus (G) til skydning ud over engområdet og hestestald (H) til gæsternes heste.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv.

plads der stadig findes bag Frihedsstøtten og Fruens Bøge Station.

Året efter opsattes en tilskuertribune og en musiktribune på pladsen. Lokalerne blev – foruden af foreningen selv – benyttet af bl.a. sangforeningen og af skytteforeningen.

Danseaftenerne i Fruens Bøge blev en stor succes.

Normalt startede en danseaften med en koncert på halvanden time efterfulgt af to timers dans til kl. 22. Påklædningen

Den nye skovpavillon fra 1883 havde tårn og to dansesale.

Foto: Odense Stadsarkiv.

var fint tøj og hvide handsker, og danseinspektører sørgede for, at alt gik ordentligt til. Hvis det regnede om søndagen, blev dansen flyttet til en efterfølgende hverdag. Når der var dansedage, hejstes Skovforeningens flag i Hempels tårn på Gråbrødre Torv.

Den første pavillon blev hurtigt for lille, og i 1883 opførtes en ny skovpavillon – denne gang i røde sten og med fast tag. Den nye tårnpavillon var meget større end den gamle og havde et 14 meter højt tårn og to overdækkede dansesale, der kunne anvendes, hvis vejret var dårligt. Foran pavillonen var der en dansestrade på 840 kvadratmeter – vistnok landets største.

I 1876 købte Odense Kommune Fruens Bøge Skov af Christiansdals Hovedgård. Samme år blev Svendborgbanen og Fruens Bøge Station åbnet, og sammen med Å-farten i 1882 blev adgangsforholdene for odenseanere, der ville i skoven,

væsentligt forbedret. Omkring århundredskiftet besøgte op mod 4.000 på en god søndag de mange skovrestauranter i Fruens Bøge.

I 1890 havde Skovforeningen 1041 familier og 589 enkeltpersoner som medlemmer, og dansearrangementerne havde sin storhedstid i 1890'erne med 3 - 4000 deltagere – svarende til godt 10% af Odenses befolkning.

Efter 1.verdenskrig faldt besøgstallet i Fruens Bøge Skov, og i 1932 nedlagde man Skovforeningen, og de ugentlige danseaftener ophørte. Pavillonen fortsatte dog som restaurant indtil 1936, hvorefter den blev brugt som skole for unge arbejdsløse.

Efter besættelsen i 1940 blev der oprettet et dansk militærdepot i Tårnpavillonen med 11 mand indkvarteret. Den 28. august 1943 blev Tårnpavillonen angrebet af tyske soldater, og da bygningen blev

voldsomt beskadiget, valgte Odense Kommune efter krigen at nedrive bygningen.

Fruens Bøge Station

10. juni 1876 åbnedes Svendborgbanen og Fruens Bøge Station. Stationen blev som Charlottenlund Station ved Dyrehaven i København bygget i „Schweizerstil“ og var indtil 1885 kun åben i sommerhalvåret – målrettet de mange gæster til restauranterne i Fruens Bøge.

I Illustreret Tidende 1876 kunne man læse om Svendborgbanen: *„her har man endnu, inden man naar Odense, de to Holdepladser Hjallesø og Fruens Bøge, hvoraf navnlig den sidste kun har Betydning i Sommertiden for lystrejsende.“*

Inden jernbanen blev åbnet, måtte skovgæsterne gå den lange vej til fods ad Hunderupvej til stien, hvor man kunne krydse Odense Å over træbroen, der hvor Jensens Bøfhus nu ligger. Eller man gik ad Heden (nu Sdr. Boulevard) til indgangen til skoven fra Faaborgvej.

I 1885 indførte man betjening året rundt, og det har nok været en kold for-

nøjelse for stationspersonalet, da stationen kun var bygget til „sommerdrift“ (d.v.s. med énstensmur).

I 1899 benyttede 33.250 togrejsende Fruens Bøge Station, hvilket udgjorde 60% af den samlede trafik på Svendborgbanen. I 1906 blev Fruens Bøge Station knudepunkt for Odense og Nr.Brøby-Faaborg Banen, som også benyttedes til godstransport til og fra Dalum Papirfabrik.

I 1992 blev Fruens Bøge Station fredet.

Skovrestauranterne

For at betjene de mange gæster havde der siden midten af 1800-tallet eksisteret en række skovrestauranter i Fruens Bøge, og da Odense Kommune købte skoven, fulgte restauranterne med. Kommunen ejede derfor alle restauranterne i Fruens Bøge Skov og forpagtede dem ud.

I 1890'erne lå der i alt syv restauranter i og ved Fruens Bøge Skov: Ved jernbanestationen lå ud over Skovpavillonen også Restaurant Carlslund, Restaurant Skovlyst og Restaurant Røde Hus. Ved

Fruens Bøge Station ca. 1911.

Foto: Dalum-Hjallesø Lokalkiv.

Restaurant Carlslund ca. 1910.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv.

Å-fartens anløbssted midt i skoven lå den store Restaurant Sorgenfri, og ved indgangen til skoven lå Hedehuset – den nuværende Restaurant Bondestuen

Carlslund og Theodor Schiøtz

Carlslund er den eneste restaurant i omegnen af „Humlepletten“¹, der stadig eksisterer. Huset blev opført i 1871 og var derfor med i handlen, da Odense Kommune købte skoven få år efter. Huset var oprindeligt et fæstehus med beværterbevilling udstedt af kammerherren på Christiansdals Hovedgård – det nuværende Dalum Kloster – som på det tidspunkt ejede Fruens Bøge Skov. Efter Odense Kommunes overtagelse blev traktørste-

det forpagtet af Knud Andersen, hvis kone senere overtog bevillingen. I alt er Carlslund blevet drevet af syv værtsfolk i den 142-årige periode, der er forløbet frem til i dag.

Carlslund bestod oprindeligt af et stuehus på 7 fag. Senere blev der tilføjet en sidebygning. I 1935 gennemgik Carlslund en modernisering, og i 1998 fik huset tilføjet en køkkenfløj med personalerum i kælderen. Carlslund er nu genopbygget efter en omfattende pyromanbrand i 2015.

Ved Carlslund står en mindsten for naturvennen Theodor Schiøtz, der var farmaceut og grundlægger af Albani Bryggerierne. Derudover var han – som sin kollega Brygger Jacobsen i København

¹Den store plads ved Skovpavillonen hed før 1840 ”Humlepletten”, fordi den blev anvendt til opbevaring og gæring af Christiansdals humle. Humlen blev i stort omfang brugt til fremstilling af øl, der var en vigtig drik for de ansatte på Christiansdal og de omkringboende bønder. Den første fest, der blev afholdt på pladsen, var 2. august 1829 i anledning af Prins Ferdinands bryllup med Prinsesse Caroline.

– også meget aktiv på det lokale område. Han var formand for Odense Kommunes Forskønnelsesudvalg, der arbejdede for at gøre kommunen skønnere – bl.a. ved at plante vejtræer og anlægge parker. Fruens Bøge var dengang mere parklignende end i dag. Efter hans død i 1900 opsatte Odense Kommune en mindesten for Theodor Schiøtz. Stenen stod oprindeligt ved Restaurant Sorgenfri, men blev i 2017 flyttet til Restaurant Carlslund

Frederiksminde

Bagved Carlslund ligger spejderhytten Frederiksminde, som er opkaldt efter Frederik VII. Bygningen fungerede oprindeligt som samlingssted for Odense Forenede Skydeselskab ude i Næsbyhoved Skov, hvor huset og skydebanen lå på en lejet grund.

Imidlertid blev skydeselskabet uenige med grundejeren, og da denne fordoblede lejen, søgte skydeselskabet Odense Kommune om tilladelse til at flytte Frederiksminde til Fruens Bøge. Tilladelsen blev

givet på betingelse af, at skydebrødrene skulle lade sig beværte af restauratøren på Skovlyst.

I 1879 blev huset derfor flyttet til Fruens Bøge mursten for mursten, og en skydebane etableret nede ved engen. Imidlertid generede skydningen beboerne på den anden side af åen, og i 1904 solgte skydeselskabet derfor Frederiksminde til Odense Kommune og flyttede skydeaktiviteterne tilbage til voldgraven ved Næsbyhoved Banke. Men huset Frederiksminde blev stående i Fruens Bøge.

Siden 1959 har bygningen været klublokale for Det Danske Spejderkorps. Også Frederiksminde blev offer for en pyromanbrand i 2015, men er nu genopbygget så det udadtil fremtræder nøjagtig som det oprindelige hus.

Restaurant Skovlyst

Restaurant Skovlyst lå på den sydlige side af Skovalléen, der hvor der i dag er P-pladser. Bygningen var en tidligere gartnerbolig, men fik bevilling, da

Restaurant Skovlyst var for de fine. Foto fra ca. 1915.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalkærv.

Odense Kommune overtog skoven i 1876. Restauranten var for de bedre stillede og havde fast orkester om sommeren og reklamerede med „*God Kaffe, god Spise og reel Betjening*“ samt „*Koncert hver dag*“. Restauranten havde både inde- og udeservering samt musik og dans. Restauranten blev lukket i 1936, da Odense Kommune på grund af færre besøgende ønskede at samle skovgæsterne i Restaurant Skoven.

Restaurant Røde Hus

Restaurant Røde Hus lå ved Skovalléen ved jernbaneoverskæringen, hvor der i dag er en legeplads. Røde Hus var en af de ældste restauranter i Fruens Bøge, og bygningen fungerede som eneste indgang til Fruens Bøge indtil 1840, hvor skoven blev åbnet for offentligheden. Røde Hus var derfor et af de udskænkingssteder, Odense Kommune overtog ved købet af Fruens Bøge.

Imidlertid var bygningerne i en så ringe stand, at kommunen løbende måtte

foretage forbedringer. I 1935 blev restauranten og verandaen udvidet væsentligt, så der blev plads til 7-800 gæster.

Røde Hus var en folkelig restaurant. Man kunne endog medbringe egen madkurv, og stedet havde både keglebaner, minigolf, salonskydebane, lykkehjul og en mini-zoo. Især de unge kom på Røde Hus, medens de fine kom i Skovlyst, arbejderne i Sorgenfri og håndværksmestre og handlende på Carlslund.

I 1959 gik den daværende restauratør imidlertid fallit, og Odense Kommune besluttede at nedrive den ret forfaldne restaurant.

Restaurant Sorgenfri

På Lærkehøjen ovenfor Å-fartens anløbsbro lå den store Restaurant Sorgenfri. Ved siden af restauranten var en lille dal, der blev anlagt som have til restauranten.

Restauranten blev bygget i 1851, og senere blev der opført en dansepavillon. Restauranten havde sin storhedstid fra

*Restaurant Røde Hus lå ved jernbanen. Foto fra ca. 1910.
Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv.*

Restaurant Sorgenfri i sin storhedstid ca. 1915.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalkiv.

1895 til 1920, hvor der både var udendørs- og indendørs servering, overdækket dansegulv – kaldet Drejom – keglebane, eget elværk og friluftsbioGRAF. Sorgenfri var en stor restaurant med solistoptræden, der kunne konkurrere med Skovpavillonens.

Værten fra 1895 til 1915 var Rudolf Jørgensen, der også drev beværtningen i Folkets Hus i Odense. Efter århundredskiftet afholdt Socialdemokraterne deres 1. maj arrangementer på Sorgenfri, og restauranten var derfor et yndet udflugtssted for Odenses arbejdere.

På baggrund af faldende besøgstal lukkede Restaurant Sorgenfri i 1926, hvorefter huset blev anvendt som husvildebolig. I 1966 blev bygningen revet ned

Restaurant Skoven

Hvor Jensens Bøfhus ligger i dag, lå oprindeligt Bøgeskovhuset. Huset lå ved en træbro, der gik fra Hunderupvej over åen

til Fruens Bøge Skov. Broen var bekostet af Skovforeningen i 1840, så det var muligt at spadsere eller køre i hestedrosche fra Odense ad Hunderupvej ud til skoven. Om vinteren blev broen taget ned, men så kunne åen krydses i en pram. I 1882 blev træbroen erstattet af en jernkørebros. Først da Sejerskovvej blev anlagt i 1936, blev broen flyttet til sin nuværende placering.

Bøgeskovhuset havde udskænkning og skiftede senere navn til Restauranten i Hunderup Skov – den lå jo på østsiden af åen. I løbet af årene voksede etablerementet og havde i 1899 bl.a. musiktribune, keglebaner, skydebane, dansegulv, lysthuse og herre- og dametoiletter.

I 1917 blev restauranten udbygget, og i 1933 besluttede Odense Byråds Forskønnelsesudvalg at erstatte Bøgeskovhuset etablerementet med en velindrettet, moderne skovrestaurant med p-pladser, plads til 300 gæster og en moderne, asfalteret

*Restaurant Skoven på den anden side af åen.
Foto fra 1943.*

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv.

dansestrade med tilskuerpladser. Navnet „Skoven“ blev fundet ved en konkurrence, hvor der var indkommet 692 forslag. I 1960 var kapaciteten øget til 500 gæster, og samme år besluttede Odense Byråd at afhænde Restaurant Skoven til en privat restauratør.

Efter 2. verdenskrig fungerede Restaurant Skoven som et centralt sted for større familiefester for borgerskabet i Hunderupkvarteret, indtil restauranten i 2005 blev overtaget af Jensens Bøfhus, der har sit hovedkontor på 1. sal.

Bondestuen

Helt tilbage før åbningen af Fruens Bøge skov i 1840'erne lå der et gammelt hus kaldet Hedehuset tæt ved indgangen til Fruens Bøge Skov. Huset er nævnt i Dalum Klosters jordebog i 1533. I 1914 skiftede huset navn til Bondestuen, og siden har stedet fungeret som „Øl-halle, Cafe og Vinstue“. I 1969 forsøgte benzinselskabet BP uden held at købe restauranten med henblik på at indrette en servicestation.

Bondestuen blev genopbygget efter en omfattende pyromanbrand i 2015, helt som den så ud før branden – udvendig som indvendig.

Restaurant Esplanaden

I 1900 åbnede endnu en restaurant tæt ved indgangen til Fruens Bøge Skov. Det var Restaurant Esplanaden, der lå i den bygning på Sdr. Boulevard, der i dag er Skødekontor. På Esplanaden kunne

*Det gamle Hedehuset – nu restaurant
Bondestuen. Foto fra 1920.*

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv.

man læse dagens aviser eller nyde kaffen i gårdhaven bag bygningen. Her var omtrent 1000 kvadratmeter med buske og lysthuse. Blot 20 år efter måtte haven imidlertid vige for 10 garager.

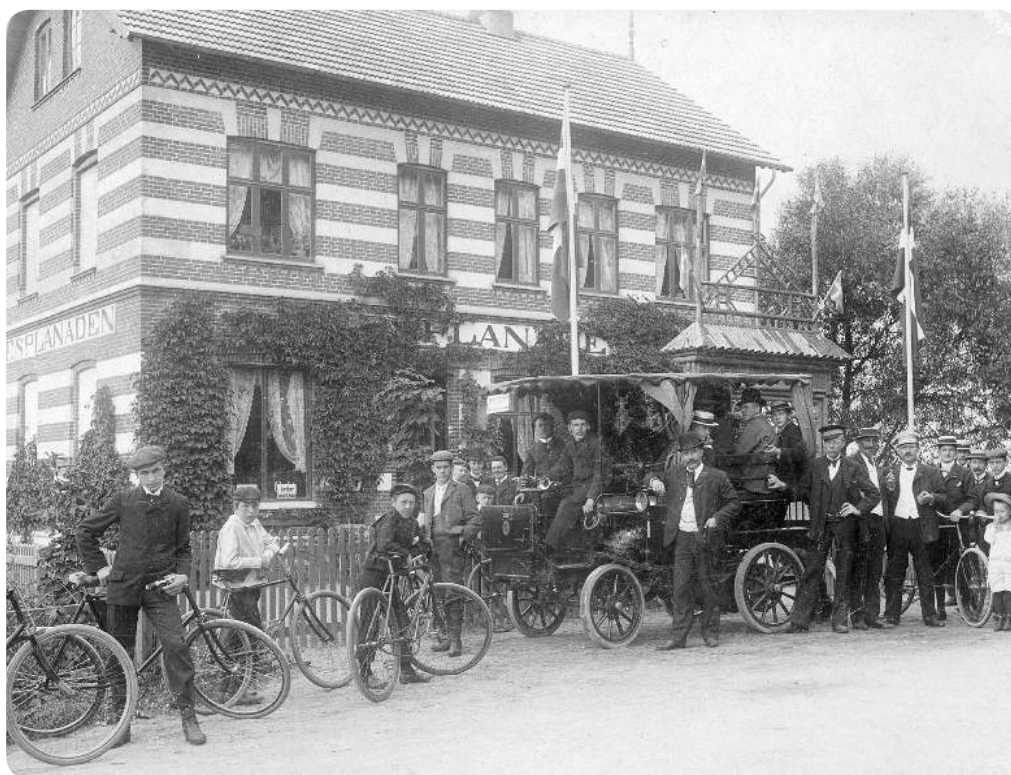
Odense Å-fart 1882 til i dag

Da besøgstallet i Fruens Bøge voksede

Odense Åfart ca. 1911.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv.

Restaurant Esplanaden på Sdr. Boulevard ca. 1910.

Foto: Odense Stadsarkiv.

år for år, etableredes i 1882 på privat basis dampbådssejls fra Munke Mose til Fruens Bøge. De første både hed Kvik, Pilen, Odin og St. Alban, og i løbet af få år ejede selskabet også otte større slæbebåde. Prisen for en returbillet var 25 øre for voksne og 15 øre for børn. Ruten var den samme som i dag fra Munke Mose til Erik Bøghs Sti.

Sejlads på åen blev en kæmpe succes med 400 passagerer i timen på de store dage, og i 1899 blev der befordret i alt cirka 150.000 personer med bådene.

Omkring 1900 sørgede Å-farten også for post til virksomheder og beboere langs ruten, og der kunne til dette formål købes særlige frimærker for pakker og breve. Det kostede 5 øre for pakker under 5 pund og 10 øre for pakker indtil 10 pund.

Postbefordringen er den direkte årsag til, at Å-farten stadig kan sejle med splitflag.

Dampbådene blev senere erstattet af motordrevne både og fungerer stadig i sommerhalvåret som en meget populær udflugtsmåde til og fra Fruens Bøge. Å-farten har dannet baggrund for sangen „*Sejle op af åen*“, der blev lanceret af Eduard Agerholm på Odense Sommerteater i 1895.

Da sporvognen til Fruens Bøge åbnede i 1911, fik bådarten så hård konkurrence, at sejladsen ophørte få år efter. Bådarten blev imidlertid genåbnet i 1932. Samtidig blev der fastsat regler for sejlads på åen: Højeste fart var 5 knob, og overskridelse medførte en bøde på 5 kr. Siden 1932 har der været sejlet på åen bortset fra under besættelsen fra 1940-1945.

Cykelbanen i Fruens Bøge

I 1890'erne var interessen for cykelløb stor, og i København havde Dansk Bicycle Club oprettet Ordrupbanen med stor succes. Derfor tog Fyens Bicycle Club initiativ til at etablere en cykelbane i Odense, og på grund af de mange skovgæster i Fruens Bøge var det naturligt at anlægge en ny cykelbane ved Fruens Bøge Station. Fyens Bicycle Club købte derfor en mark overfor stationen, der tidligere havde hørt under fæstehuset Carlslund, og der blev banen anlagt. Banen var ikke mindre end 340 meter lang og hævet 180 cm i svingene. Banen gik således fra stationen helt op til midten af den nuværende Jernbane Allé.

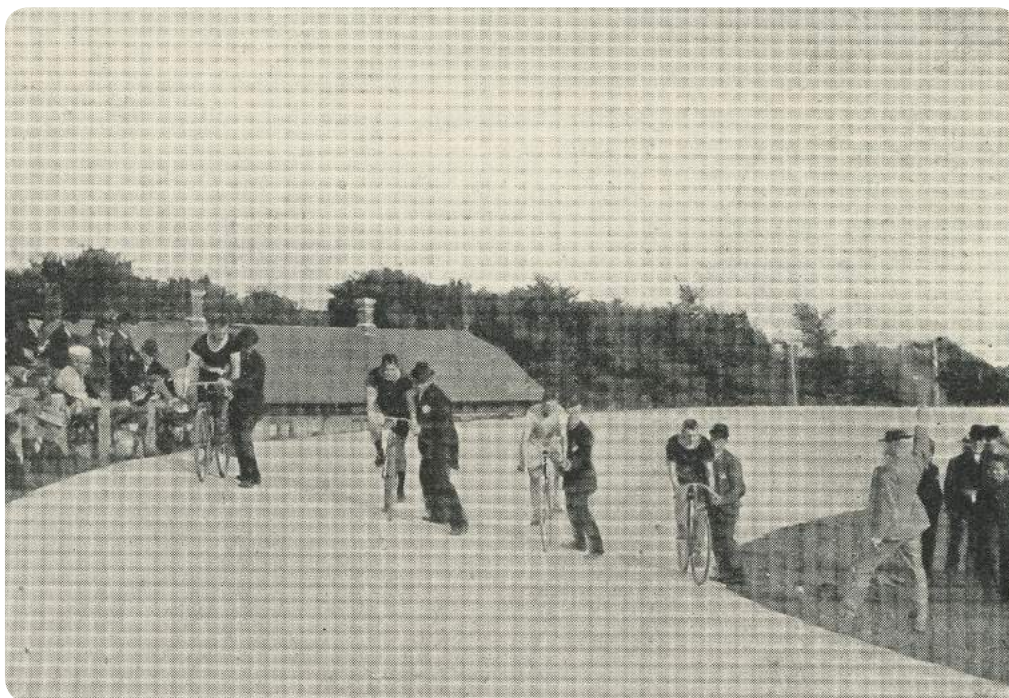
Til åbningsløbet 2. juni 1894 kom der 1.600 tilskuere. Ud over tilskuerentre tjente cykelbanen på totalisatorspil, hvor

man kunne spille på de enkelte rytteres placering. I takt med at indtægterne øgedes, indførte man løb for professionelle, hvor de vindende cykelryttere fik op til 40 kr. i præmie.

I 1895 blev der lagt cement på banen, der derefter blev af en sådan kvalitet, at banen blev benyttet til danmarksmesterskaber i stærk konkurrence til Ordrupbanen i København.

Den inderste del af banen blev anvendt af Odense Idrætsklub til løbekonkurrencer. I løbet af sæsonen bød Fyens Bicycle Club som regel på fire løbsarrangementet. I 1896 blev der sat publikumsrekord med 4.500 tilskuere.

Cykelbanens opsynsmand hed Ellegaard, som boede på Skovalléen. Hans to sønner Thorvald og Peter blev meget dygtige cykelryttere. Begge var lokale

*Startopstilling på cykelbanen. På billedet ses taget af Fruens Bøge station bag cykelbanen.
Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv.*

helte på cykelbanen i Fruens Bøge, og når de kørte løb på banen, kunne man samle op til 3.000 tilskuere.

I årene mellem 1901 og 1911 vandt Thorvald Ellegaard seks gange verdensmesterskabet i sprint på bane for professionelle, og det var i en tid, hvor banesporten og sprintet klart overstrålede landevejen og stod som det største i cykelsporten også internationalt.²

I sin lange karriere startede han på 153 cykelbaner i 18 lande i tre verdensdele (Europa, Amerika og Australien). I sin storhedstid op til 1. verdenskrig var han internationalt anerkendt som sin tids største cykelrytter, og han var også den bedst betalte.

Efter århundredskiftet faldt interessen for cykelløbene i Fruens Bøge, og i 1910 besluttede Fyens Bicycle Club at nedlægge banen og sælge arealet til udstykning til villaer. Den 28. august 1910 afholdtes sidste løb på cykelbanen med 3.000 tilskuere, og allerede i 1911 blev de 6 første huse opført på den nyanlagte Jernbane Allé. På initiativ af Fyens Cykle Union blev der i 1898 etableret en cykelsti fra Fruens Bøge Station langs Sdr. Boulevard til centrum – sandsynligvis Danmarks første egentlige cykelsti.

Engen ved Fruens Bøge Skov

Engen indgik tidligt i aktiviteterne omkring Fruens Bøge Skov. Allerede skytteforeningerne havde i midten af 1800-tallet benyttet Engen til skydebane, og ved slutningen af 1. verdenskrig udskrev stadsingeniør H. V. Rygner fra Odense Kommune en konkurrence om etable-

ring af en folkepark i skovområdet syd for byen.

Et af forslagene var etablering af en sø i området, og i 1927 besluttede byrådet derfor, at der skulle udgraves det, vi i dag kalder Skovsøen. Arbejdet skete som nødhjælpsarbejde for arbejdsløse. Nogle år senere byggede Odense Kommune som tidligere nævnt Restaurant Skoven. Andre resultater af konkurrencen var etablering af Den Fynske Landsby i 1942.

I 1930 fejredes H. C. Andersens 125 års fødselsdag i området med ikke mindre end 27.000 besøgende, og i 1938 hørte i tusindvis statsminister Staunings 1. maj tale på stedet.

Siden krigen har Engen udviklet sig til en central plads for større udendørsarrangementer i Odense. Fra 1953 har Engen dannet ramme om det årlige Sct. Hans bål. Ved det første kommunale Sct. Hans bål afbrændte man et skovsvin til skræk og advarsel.

I dag danner Fruens Bøge Skov og Engen en hyggelig ramme om mange forskellige arrangementer i det fri. Blandt andet er Engen et perfekt sted til store koncerter, hvor der er plads til 15.000 mennesker. Den er i stigende grad blevet brugt til musikkoncerter med både nationale og internationale stjerner f.eks. Sting og Leonard Cohen, ligesom der har været afholdt opera, middelalderfestivaler og mange andre typer arrangementer.

I de senere år er interessen for motionsløb steget, og Engen er hvert år udgangspunkt for en række små og store motionsarrangementer bl.a. DHL stafetten i august måned, der afvikles over flere

²Foruden verdensmesterskaberne i sprint vandt han også sølv ved VM i sprint i 1904, 1905, 1910 og 1913 og Grand Prix Paris i 1901 og 1911. På Ordrupbanen vandt han desuden Dansk Bicycle Clubs Grand Prix i 1899, i årene 1901 til 1907, i 1910, 1911 og 1914.

dage med over 17.000 deltagere.

Odense har også fået sin egen sommerrevy, og den har den smukkeste beliggenhed, man kan tænke sig, nemlig i et telt på Engen i Fruens Bøge.

Skoven og Engen er således stadig et populært udflugtsmål for den odenseanske befolkning, selv om forrige århundredes dans i skoven langsomt ebbede ud i 1930'erne.'

Henrik Bjerregaard Jensen er cand. mag og arkivmedarbejder i Dalum-Hjallese Lokalarkiv

Kilder:

Torben Madsen: I byen i Odense 1950-80. Forlaget OSEA 2013

Anders W. Berthelsen: Dalum Hjallese Bogen, 2009

<http://my1287.dk> – Modeljernbaneklub – søg efter Fruens Bøge Station

Banecykling i Odense – Thorvald Ellegaard, Cykling Odense 2013

Halvhundredaars-Jubilæet i Fruens Bøge, 1890

Odense Bys Historie – Moderne tider 1868-1914

Dalum Sogns Historie – Bind 2/1

RESTAURANT
CARLSLUND

Fruens Bøge Skov 7 - 5250 Odense SV - Tlf. +45 66 11 99 11 - www.carlslund-restaurant.dk

Dalum Apotek oprettet 30-06-1938

Dalumvej 34, 5250 Odense SV

Tlf: 66 13 20 40

NYE BRILLER

- så kan du bare se...

Læs her om
service, garanti
og pleje

Velkommen hos
Hamm & Steinfeldt Optik

Dalumvej 43B, 5260 - 6617 7400

- blik for detaljerne

Estate Mortensen & Grill ApS - Dalum

Dalumvej 5
5250 Odense SV
Tlf.: 6614 5547

E-mail: 5250@estate.dk

A
D
V
O
K
A
T
F
Y
R
N

Spørg din advokat

Claus Vogel

VOGEL
ADVOKATFIRMA

Dalumvej 18-20, Odense SV • 70 20 20 36

advokaten.dk

- Separation og skilsmisse
- Testamenter og ægtepagter
- Dødsboer
- Køb og salg af fast ejendom
- Personskade
- Erhvervsrådgivning
- Selskabsret og kontrakter

Kapellan i Dalum i 1950'erne

I 2012 døde den landskendte pastor Paul Honoré, 92 år gammel. Han afsluttede sin karriere som sognepræst ved den berømte klosterkirke i Sorø, men havde allerede i sin ungdom været præst – eller som det hed dengang – kapellan ved en anden klosterkirke, nemlig Dalum Kirke i begyndelsen af 1950'erne.

Paul Honoré blev med årene en fremtrædende profil med stærke og markante holdninger i det danske kirkeliv. Vi bringer her afsnittet om hans tid i Dalum/Hjallese, som stammer fra hans erindringskitser „Livets Labyrinth“, der udkom på Poul Kristensens Forlag i 1995. Teksten er lettere forkortet og tilføjet små afsnitoverskrifter, der ligesom noterne står for redaktionens egen regning.

„Her har De ikke en kæft at sige!“

En dag på vej over Fyn med DSB kom jeg pludselig i tanke om, at hvis jeg i henhold til en gammel beslutning ville driste mig til at søge præsteembede og lade mig ordinere, nu hvor jeg i december 1949 blev 30 år gammel, måtte jeg hellere begynde at fremstille mig for landets bisper. Jeg kunne ligeså godt begynde med det samme, så jeg stod af i Odense og søgte op til Klaregade 17, hvor biskop Hans Øllgaard¹ holdt til. Biskoppen var hjemme, og da han hørte, at jeg var ude efter et embede, gerne et kapellani, for at lære, hvordan det var at være præst, sagde han lynhurtigt: „Om tyve minutter går bussen til Dalum. Der kan De

Paul Honoré i 1951.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv.

blive kapellan.“ Indenfor en time sad jeg i Dalum præstegård overfor provst Kaj Rasmussen². Han sagde ordret: „Hvis De skal være kapellan her, skal De vide, at De ikke har en kæft at skulle have sagt.“ Så vidste man altså det, og jeg tænkte i mit stille sind, at hunde, der gør, sjældent bider. Anden juledag prædikede jeg for Dalum menighedsråd, og den nittende februar 1950 blev jeg ordineret og indsat i Dalum kirke af biskop Øllgaard og provst Kaj Rasmussen.

Til bispeeksamen hos biskop Øllgaard

Bispeeksamen var en oplevelse. Biskop Øllgaard havde mange gode og fornuftige ting at sige, bl.a. den klare besked: „Hvis De har noget at sige, er det godt, hvis det er kort. Og hvis De ikke har noget at sige, skal det være kort.“ Biskoppen sagde også: „Når De kører fast med en prædiken,

¹Hans Balthasar Lind Øllgaard (1888-1979) var biskop over Fyens Stift fra 1938-58

²Kaj Arthur Vilhelm Johannes Rasmussen (1901-1999), var kirkebogsførende sognepræst i Dalum fra 1937-69, provst for Odense Herred fra 1947. På Rigsarkivet findes provst Rasmussens omfattende personarkiv.

så lad den ligge og gå på husbesøg. Det hjælper.“ Biskop Øllgaard og frue var de herligste mennesker at holde sig til.

Ved ordinationen var jeg lidt spændt på, hvordan det ville gå, når mine forældre kom, for de havde jo hørt til de femhundrede stærke modstandere af kvindelige præster og været med til at betegne Øllgaards ordination af de tre første kvinder som en skismatisk handling. Jeg, der havde giftet mig med en kvindelig stud.theol., delte naturligvis ikke fars synspunkt, og det vidste Øllgaard godt. Intet fra den teologisk-kirkelige kamp kom til at ødelægge min ordinationsdag.

Provsten i Dalum med den høje forligelsesprocent

Hos provst Kaj Rasmussen, der havde været en ivrig kirkefundspræst i København i et sogn fyldt med sociale problemer, var horisonten ikke snæver. Han var dygtig til administration og organisation. På det tidspunkt, jeg var i Dalum, var han et hårdt arbejdende medlem af Præsteforeningens hovedbestyrelse. Havde han haft forbindelse med mennesker, huskede han dem og havde i reglen også navnene på kone og børn. Det var overvældende at høre ham gå gade op og gade ned i sognet og vide besked om alt. Provst Rasmussen kunne stenografere, og på kortene i hans kartotek var samtaler noteret med dato og indhold. Provsten mente, det gav kontakt, når han under et besøg på sit kontor, kunne sige: „For tre år siden sagde De sådan og sådan.“ At hans alvidenhed også kunne skræmme folk, lå udenfor hans tankebaner. På grund af den direkte tale, provsten førte, lykkedes mange af hans mæglinger ved skilsmisser. Alt kom på bordet, og livets realiteter blev snakket

Provst Kaj Rasmussen.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalkiv.

igennem. Jeg har i hvert fald ikke hørt om præster med en højere forligelsesprocent ved skilsmisser end provst Rasmussens. Prædikenerne var korte og klare, og der blev i de fire år, jeg var i Dalum, prædikeret af os begge hver eneste søn- og helligdag. Og for så vidt problemer af praktisk og åndelig art kunne tænkes igennem, havde provsten en anvisning på løsningen af dem. Hver eneste lørdag stillede jeg hos provsten med mine salmenumre, og de blev gennemgået. Jeg vidste selvfølgelig, at det ikke kunne forlanges af mig, at jeg skulle stille til kontrol, men jeg lærte meget om salmer og fik ved kontakten føling med mange ting i sognet – måske også lidt indflydelse.

Kirken, klosteret og papirfabrikken

Kirken var en skøn klosterkirke fra ca. 1200, og omgivelserne om kirken var ejendommelige, for til den ene side lå

en stor papirfabrik, hvor arbejderne gik i treskift, og lige overfor havde vi klosteret, hvor den tyske nonneorden, Skt. Hedvig-søstrene, havde indrettet et hvilehjem. Samarbejdet gik fint, men hvis man ved begravelser derovrefra havde glædet sig til gregorianske toner, når søstrene kom og sang, blev man skuffet med ordinære vækkelsesmelodier.

Treskiftet på papirfabrikken greb kraftigt ind i folks tilværelse. Nat- og aftenarbejdet kunne det i sig selv være svært at leve med, men det var også en ting, der gjorde det vanskeligt for mennesker at deltage i møderækker og studiekredse.

Renseriejer Pohlmann og frelserpigen

Når gudstjenesten sluttede, gik præsten roligt via sidefløjen om til kirkens hoveddør for at hilse på folk. De, der ikke ønskede hilseriet, fik deres rimelige chance for at slippe. En dag fik jeg et mægtigt håndtryk med et sving højt oppe fra fulgt af ordene: „Jeg vil også med til himlen“. Formen var anderledes, end jeg var vant til, men manden, renseriejer Pohlmann³, blev min ven, og jeg kom til at følge ham, lige til han døde. Pohlmann havde rejst meget, og på torvet i Johannesburg i Sydafrika var nogle ord, en frelsenhærs pige havde sagt, faldet ved ham. Pohlmann var fra den tid ikke i tvivl om, hvor han hørte til. Én af de pludselige omvendelser var blevet hans. Jeg kunne, uden at det skabte nogen modsætning, sige til Pohlmann: „Din oplevelse af kristendommen bliver aldrig min.“ „Nej, men var vi fælles om at tro på Kristus, gjorde det ingenting.“ Da Pohlmann lå på Odense Amts- og

Bys Sygehus, blev det en anfægtelse for ham, at sygdommen hærgede så hårdt, at han ikke engang kunne samle sine tanker til en bøn. Jeg håber, jeg var min ven til hjælp ved at sige: „Når det er kristendommen, vi har imellem os, er det ligegyldigt, om vi kan holde fast. Det er *Gud*, der holder fast.“

Hver generation må være wsig selv

En gammel indremissionær Madsen kom af og til og prædikede for den unge præst. De prædikener var til at holde ud at høre på. Madsen havde tjent på herregårde, og som han selv sagde været „herregårdsbisse“. For ham betød omvendelse noget konkret. Ikke mere banderi, kortspil, drikkeri og ikke noget med damer. Derfor kom hans datter til at vokse op i et borgerligt hjem og fik selv et solidt hjem sammen med en toldembedsmand. Det er klart, at datterens begreb om omvendelse fik andre nuancer end faderens, og da hun så sammen med sin tolder fik en søn, der blev teolog og præst, kom der igen et sæt nuancer frem.

Jeg nævner dette her, fordi jeg gennem disse mennesker kom til at se tre generationer, fælles om kristentroen, men med store oplevelses- og udtryksforskelle. Hver generation må være sig selv. Udfordringen for kirken er kristelig, menneskelig og kulturel.

Østerled i Hjallese og Lykkeshåb Allé

Man havde ingen bolig til os, da vi kom til Dalum, men forstander Petersen-Dalum på landbrugsskolen oppe i Hjallese tilbød,

³Der er tale om renseriejer Carl Heinrich Pohlmann (1881-1952), som var bosiddende på Faaborgvej 58

*Forstander Petersen-Dalums mor Petrea Jensine Petersen (1865-1949) boede i denne villa på Odensevej 76 lige over for Landbrugsskolen. En tid fungerede den som bolig for den unge pastor Honoré og hans kone. Sjovt nok kalder han den for Østerled. Dens navn er imidlertid Vesterled.
Foto: Lars Hagensen/Dalum-Hjallese Lokalarkiv.*

at vi kunne låne stueetagen i hans mors hus „Østerled“. Hans mor var netop død, og når nu hjemmet alligevel skulle ryd- des, kunne man lige så godt gøre det med det samme.

Min kone og jeg havde aldrig boet bedre. Og det var spændende at møde den landskendte forstander, der med sine radioforedrag formåede at interessere det meste af Danmark for landbrugets problemer. Han havde en sjælden evne til at formulere sig på én gang landsfaderligt og inciterende. Hjallese var dengang en landsby, og forbindelsen med landbrugs- skolen førte os ind i en levende kontakt med den del af sognet. Efter et halvt års forløb flyttede vi ned i en lille villa, Lyk- keshåbs Allé 16 i Dalum by.

Skolevikar

Én af fordelene ved at være kapellan var, at ingen tog anstød af, at jeg havde

vikarjob på sognets skoler og dermed tjente en ekstra skilling. Når man mødte om morgenen, anede man ikke, hvad man ville blive sat til. Det kunne være alle aldersgrupper fra 1. til 7. klasse og alle fag. Det gav en vis øvelse i at klare vanskelige situationer.

Erfaringen kom mig til nytte, da bis- kop Øllgaard udpegede mig til at være med til at starte civilundervisningen på Odense kaserne. Til at begynde med var ledelsen angst for, at præsten skulle snakke livsanskuelse og religion med soldaterne. Formaningerne gjaldt, at man skulle holde sig til helt praktiske problemer: Penge, udfyldning af offentlige blanketter, opslag i telefonbøger o.s.v. Men det viste sig nu, at det var livsanskuelsesspørgsmålene, der, når det kom til stykket, fængede mest.

FOF

Folkeligt Oplysningsforbund, der blev startet af professor Flemming Hvidberg i begyndelsen af 50-erne, arrangerede, støttet navnlig af vore gode venner, lands-

*Efter ½ år i Hjallese flyttede Paul Honoré og hans kone til Lykkeshåbs Allé 16 i Dalum.
Foto: Lars Hagensen/Dalum-Hjallese Lokalarkiv.*

tingsmand Aage Johansen⁴ og fru Inge Friis Bang⁵, aftenhøjskolekredse, og her var der intet forbehold overfor livsanskuelsesspørgsmålene. Hvidberg ville, at det skulle være et særkende for FOF, at man tog Europas kultur alvorligt med dens udgangspunkter i Jerusalem, Athen og Rom.

Jeg sagde til FOF-erne, at jeg nok som gammel Vesterbrodreng var en politisk upålidelig person set fra et konservativt synspunkt, men jeg fik fuld frihed til at sige, hvad jeg ville. Engagementet i FOF med dets kamp for menneskesynet kom til at gribe afgørende ind i min tilværelse.

Lærebogsforfatter

Da jeg havde haft aftenhøjskolekreds i et par år, blev jeg kaldt til København til professor Hvidberg, der nu var blevet undervisningsminister. Hvidberg ville selv have skrevet en grundbog til højskoleundervisningen i FOF, men kunne på grund af sit politiske arbejde ikke overkomme det. Min idé var, på grundlag af de bøger,

der fandtes på et almindeligt folkebibliotek, at skrive om hjemmet, samfundet, statskirken, folkekirken, verdenssituationen, kristendom og krig, videnskaben og selve kristendommen. Enhver kan jo se, at det var halsløs gerning, men en bog blev der trods alt ud af det: „Livsanskuelse“ på Nyt Nordisk Forlag.

Længslen efter et stille landsogn

Provst Kaj Rasmussen lavede en liste over husbesøg, der skulle aflægges, og jeg fik betroet omsorgen for to afdelinger på Odense Amts- og Bys Sygehus + et alderdomshjem, så der var nok at tage sig til i Dalum. Jeg fik et alsidigt indtryk af arbejdet som præst. En fjern slægtning af mor var gift med provst N. P. Christiansen i Højby Sjælland. Det gjorde indtryk på mig, der efter en hektisk tid i Dalum længtes efter et landsogn, da jeg 1953 så, at Højby sogn var ledigt. Jeg søgte og blev accepteret.

Paul Honoré med et hold konfirmander i 1953.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv.

⁴Der er tale om Boghandler Aage Johansen, Hempels Boghjørne, Jernbanegade 12, der under krigen havde været formand for Frihedsrådets lokalkomité i Odense og stærkt involveret i frihedskampen

⁵Egent. Ingeborg Friis, gift med fabrikant Holger Bang, Frue Kirkestræde. Inge Friis Bang var udover at være medstifter af FOF i Odense også formand for Høstblomst-komiteen

Foreningen siger tak
til annoncørerne for støtten
til dette årsskrift
og til skolepraktikken på CVK på
Syddansk Erhvervsskole i Odense
for det flotte layout.

Dalum Afdeling
Faaborgvej 22 - 24
5250 Odense SV
45124340

Danske Bank

Odense
ata

Niels Therkildsen

Rolf krakes Vej 29

Bolbro

5200 Odense V

Tlf: 66 16 90 73

Email: info@OdenseData.dk

Web: www.OdenseData.dk

Danskernes
foretrukne bank
8 år i træk

Voksmeter, januar 2017

Arbejdernes Landsbank

Dalumvej 52 | 5250 Odense SV

38 48 30 84 | dalum@al-bank.dk | al-bank.dk

Brødmanden i Dalum

– min farfar, barndommens store lys

Af Erik Jørgensen

På opfordring skriver jeg her om noget, som ved nærmere eftertanke nok har været en form for institution blandt mange flere i det gamle Dalum, som jeg husker det fra min barndom. Dengang, hvor der ikke lå det, vi i dag kender som en institution og ventede på, at børnene kom for at blive passet, når forældrene tog på arbejde. De fleste af os havde jo mor til at gå hjemme og passe hus, indkøb og os unger.

En kærlighedserklæring til min farfar

Jeg advarer om, at der sikkert ligger en lille kærlighedserklæring og en masse nostalgi gemt i denne fremstilling af min elskede farfar, som vist mest af alt var kendt i det gamle Dalum som Jørgen Brød.

Jeg husker et rim, som min onkel Poul lærte mig som lille dreng:

*Er der nogen i Dalum der fry's,
så ring til Lauvers Kabys,
og nu er der ingen nød,
for nu kommer Jørgen Brød!*

Og Lauers, det var såmænd den kendte brændselshandler Laurits Madsen, som boede på Dalumvej nr. 86 sammen med hustruen Maren, vis a vis ejendommen Bøgedal med det flotte sortmalede metalstakit med guldspidser mellem de murede søjler. Bøgedal husede ejeren af M.P. Allerups Maskinfabrik, som lå for enden af Søndre Boulevard, C.C. Marx-Nielsen. Bøgedal, der i dag er hjemsted for Dalum-Hjallese Lokalarkiv og denne agtværdige forening, havde dengang adressen Dalumvej 73.

Jørgen Brød

Jørgen Brød hed i virkeligheden Jørgen Christian Jørgensen, men kaldte sig selv

Jørgen Brød på vogn nr. 8.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv.

*Hjemmet på Solvej 2, hvor der var stald til brødhesten bag ved huset.
Dalum-Hjallese Lokalarkiv.*

for Jørgen Jørgensen. Han blev født i Korup¹, som søn af en gårdejer i en større søskendeflok. Det var ganske normalt på de tider. Den af hans søskende, som jeg husker bedst, var Holger, som var landpost og boede på Højby Mark. Når jeg nævner ham, så skyldes det især, at han var en elskelig, jovial og glad mand. Præcis som jeg også husker min farfar Jørgen Brød.

Hans officielle titel var brødforhandler,

vogn nr. 8, eller slet og ret Nr. 8, som han blev kaldt på Aktiebageriet eller det mere korrekte Arbejdernes Aktiebageri, som havde til huse i Vindegade 124 i Odense.

Hver morgen ringede vækkeuret ved halvfem-femtiden. Så var det tid til en hurtig morgenvask i køkkenvasken – før badeværelset var hvermandseje – en kop te og en skive franskbrød med smør. Hesten skulle have en gang foder, spændes for den hestetrukne brødvogn, og så gik turen fra Solvej 2 ad Dalumvej, Fåborgvej, Søndre Boulevard, Ansgargade til Vindegade. Jeg husker stadig lyden af hesteskoenes klappen på brostenene på den lange vej ad Søndre Boulevard, hvor det gav genlyd mellem husblokkene. Gad vide om ikke mange var irriterede over at blive vækket af den (hyggelige) lyd 6 gange om ugen. Næsten året rundt. Men for mig var det en pragtfuld lyd og en pragtfuld oplevelse bare at komme med på Bageriet.

Fra jeg var en 5-6 år, var jeg jævnligt med på Bageriet om morgenen, og jeg var endnu oftere med rundt på turene i Dalum. Og som farfars dreng fik jeg

*Hele familien fotograferet bag huset på Solvej 2. Jørgen Brød ses lige bag Erik (artiklens forfatter), som sidder på hug med en bold.
Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv.*

¹Jørgen Brød blev født d. 13. juli 1892

Fru Knudsens købmandsforretning på Hjallesgade 1 var én af brødvognens faste kunder. Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv.

også lov til at gå med ind med brød til mange af kunderne. Jeg fik selvfølgelig min egen brødtske, som den blev kaldt, selvom det reelt var en pengetaske med metalbøjle og skulderrem. En lidt slidt sag, som tidligere havde været brugt af de ansatte brøddrenge.

Den øvelse fik jeg senere glæde af, da jeg startede på Tingløkkeskolen pr. 1. april 1953. Der gik ikke mange dage, før jeg simpelthen blev kaldt for brødmand. Et tilnavn jeg havde i mange år, og som jeg sporadisk stadig kan blive præsenteret for. Og da vi kom til faget regning, så var jeg bedre trænet end de fleste, fordi jeg allerede havde fået lov til selv at regne enkelte salgspriser ud i hovedet, modtage penge og give kunderne tilbage.

Udvalget af brød fra vognen

Rugbrød: lyst (meget almindeligt dengang), mørkt, fuldkornsbrød (sjældnere) og sønderjysk.

Franskrød: almindelige runde lyse med birkes, formbrød, sammenbagte, sigtebrød og det meget sjældne grahamsbrød.

Og på et tidspunkt – under min periode som ekstra brøddreng på vognen – blev der introduceret noget helt nyt og spændende, nemlig skiveskåret pakkerugbrød, hvor indpakningen også var ny i en form for alufolie med en trykt papirstrimmel omkring.

Indpakningen af rugbrød var noget pergamentagtigt papir med voksbehandling og med tryk i forskellige farver afhængig af arten af rugbrød. Franskrødet var derimod ikke indpakket fra bageriet, men vi havde så vidt jeg husker papir med til at pakke brødet ind i fra vognen.

Ugens arbejdsfordeling

Som nævnt havde farfar 6 dages arbejdsuge, men jeg er stadig i tvivl – var der tale om 2 ruter – mandag, onsdag og fredag samt tirsdag, torsdag og lørdag eller var der 3 ture, som hed mandag og torsdag – tirsdag og fredag – onsdag og lørdag? Så langt rækker min hukommelse ikke, men – butikkerne blev besøgt flere gange

Lidt længere henne ad Hjallesgade lå Tatol i nr. 7. Her kom brødmanden også. Det var indehaveren, der var kunde. Selv om Tatol havde mange forskellige varer, så handlede de ikke med brød.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv.

end brødvognen kørte de normale ruter. Nogle butikker fik frisk brød hver dag. Og her kom brøddrene ind.

Afhængig af dagens aktuelle rute kørte de rundt til andre kunder på en lille ladcykel med en kasse foran. Det virkede som det, man i dag ville kunne kalde satellitture.

Deres tur gik primært rundt til butikkerne med brød, og når kassen var ved at være tom, så kom de tilbage til brødvognen, fik fyldt kassen op igen, og så cyklede de videre til de næste kunder.

Efter megen overvejelse har jeg valgt at konkludere, at der må have været tale om en inddeling i 3 ruter, som blev besøgt 2 gange om ugen. Tempoet var jo et helt andet dengang, og Dalum, Hjallesø og Dyrup ville ikke kunne køres igennem med hestevogn fordelt på kun 2 dage med god tid til det, man kalder god kundepleje.

Brødvognens første kundebesøg var gerne hos Restaurant Esplanaden på hjørnet af Gustav Johansens Vej/Sdr. Boule-

I Dalum kom brødvognen til købmand Inger og Emil på Dalumvej 21.

Foto: Dalum-Hjallesø Lokalkæde.

²Johanne Pauline Agnete Jørgensen (født Kristiansen)

vard, derefter et smut til et brødsalg på Gustav Johansens Vej inden turen gik tilbage ad Faaborgvej.

Brøddrene i Bageriet

Der var i øvrigt knyttet brøddrene til alle vogne i Bageriet, og de gav en særlig stemning derinde med en masse drilleri og sjov. For eksempel var det altid spændende, hvis der faldt et lille franskbrød af en plade, eller det kom i klemme. Skete det ikke, så var der næsten altid nogen, som kunne hjælpe det på vej. Det friskbagte franskbrød med den sprøde skorpe smagte fantastisk, og den hvide indmad var lige så fantastisk at rulle til kugler, som ofte blev brugt til en rask kamp mellem brøddrene.

Dagens forplejning

Ud over morgenmaden før turen på Bageriet, så stod den fast på tidlig formiddagskaffe/frokost på vognen. Formiddagskaffen med lidt mælk i havde vi fået med fra farmor² om morgenen, sodavandsflasker m. patentprop godt pakket ind i papir og en lille madpakke i papir med smurte franskbrødsstykker. Det blev oftest indtaget på Ejevinds Allé lige rundt om hjørnet ved købmand Thorups forretning.

Frokosten til middag var dagens hovedmåltid i form af varm, frisklavet mad hjemme hos farmor på Solvej 2.

Ikke noget jageri her

Farfar havde altid god tid, og med god tid til en snak med kunderne forstås og gerne en cigar i munden. Ikke fordi der var ild i den. Ikke så lang tid i hvert fald. Han gik nærmest og tyggede på den dagen lang, som man vist sagde om ham med et smil.

Hestevognskørsel har ligesom et vist

Restaurant Røde Hus var også en af brødmandens faste kunder. Her slås katten af tønden i 1955.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv.

afslappet præg. Og farfar tog sig den tid, som var nødvendig. Var min lillesøster eller jeg syge, så lagde han vejen forbi, selvom ruten ikke lige gik den vej den dag. Og ofte med en maltøl. Det var altid godt, når man havde det dårligt, sagde han.

Kundekredsen

Rigtig mange af kommunens handlende hørte til den faste kundekreds. For eksempel købmændene Inger og Emil, Thorup, Perfekt, Villy E. Rasmussen, Vig på Clausens Allé, søstre Klausen, Dalum Brugsforening på Dalumvej, Dalum Brugsforening på Demantsvej, fru købmand Knudsen i Hjallesegade, Tatol, og gartner Jæger i Hjallesegade. Dertil mejeriudsalgene, flere af bagerforretningerne, og så var der alle de private kunder. De fleste kvinder var som nævnt hjemmearbejdende, og det daglige brød var for de fleste noget, man købte hos brødmanden.

Distriktet var den gamle Dalum Kom-

mune, dog undtaget den dengang nyeste del af Rikkeminde-kvarteret. Startende fra hvor Faaborgvej starter over for Zoo til Dyrup, alle sideveje til Faaborgvej og Dalumvej, og ad Dalumvej forbi Dalum Papirfabrik, ad Nygade og sidegader til Demantsvej, Hjallesegade og Stenløsevej – kort sag, rundt i hele det daværende Hjallese.

En særlig kunde for mig var Restaurant Røde Hus lige efter jernbaneoverskæringen, hvor der nu er legeplads på samme side som Engen. Det var her, der var keglebane, blev holdt drikkelag, holdt fester, bankospil, danseundervisning, serveret kaffe og smørrebrød etc., ja selv tøndeslagning til fastelavn var på repertoire. Et meget spændende sted for mig. Der var en særlig atmosfære og lugt i køkkenet, fordi de blandt andet fik leveret nogle meget lange rugbrød, som blev bagt til byens spiserestauranter. Men jeg husker også, at det en dag var slut. De gamle røde træbygninger blev rømmet, og pladsen blev ryddet.

Dalum Kloster var en anden særlig kunde for mig. Med de særegne søstre, som gik andagtsfulde rundt, men også arbejdede flittigt både i køkken og udenørs. De var rigtig flinke og rare, og så var der også besøget i præstegården hos provst Rasmussen. Det var en mand, man respekterede, og så fik jeg endda ros for at være så kvik til at regne. Det var noget, som gjorde mig stolt dengang.

Og så skal det lige med, at det ikke var så sjældent endda, at der dukkede kunder op om aftenen, i weekends og ved højtider på bopælen hos farfar. Og uanset hvor gode kunder de egentlig var i dagligdagen, så var der ingen, som kørte forgæves efter brød på Solvej 2.

*Dalum Brugsforening på Dalumvej 54 var også en af Jørgen Brøds kunder.
Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv.*

Andre lokale institutioner

Udover brødmanden og brændselshandleren var der mange af de handlende, som – set i bakspejlet – var institutioner hver især.

Jeg erindrer mælkeemanden og konen, som kørte meget ad samme rute som min farfar, vognmand Emil Jørgensen, som på en lille let lastbil med åbent lad blandt andet transporterede ligkister for Henry Lig, som han blev kaldt. Det bringer i øvrigt et minde frem, som også fortæller noget om min farfar. Når der kom et ligtog forbi, så stoppede han hest og vogn, trådte ned fra bukken, tog uniformskasketten af og stillede sig med kasketten i hånd og samlede hænderne andægtigt, indtil ligtog og følge havde passeret. Hvis vi var andre på bukken, så var vi en naturlig del af det ritual.

Hesten og engen

I baghuset til Solvej 2 var der indrettet en lille hestestald, hvor hesten altid stod opstaldet, når den ikke trak hestevognen rundt med brød.

Farfar passede sine heste godt, og der var aldrig en hest som sultede. Under

dagens arbejde fik hesten jævnlige sin mulepose på, og den blev også passet godt i hans sparsomme fritid. I sommerhalvåret fik den lov at gå på græs på en lille eng mellem Dalum Præstegård og Dalum Papirfabrik mellem kirkegården bag kirken og Odense Å vist nok mest fra lørdag eftermiddag til søndag aften, hvor den blev hentet hjem til Solvej 2.

Hestene tilhørte Aktiebageriet, og når de blev syge eller udslidte, så blev de skiftet ud med en anden hest fra Bageriet. De fleste heste på de forskellige brødvogne fra Aktiebageriet havde hjemme og blev opstaldet i Vindegade. Måske var farfars Vogn 8 den eneste, hvis hest og vogn blev opstaldet hjemme hos brødforhandleren, måske var der en enkelt mere, men det var bestemt ikke normen.

Og så var der en særlig opgave, som hesten og farfar måtte løse. Én til to søndage i foråret blev hesten spændt for en lille fladvogn, og så gik turen ud til nogle faste kunder, som betalte for at få leveret hestegødning til deres rosenbede.

Det skulle være så godt, og så fik farfar tømt ud i sin lille nedgravede mødding, hvor de skiftende hestes efterladenskaber fra stalden blev opmagasineret i årets løb.

Hans død

Der kom nogle hjerteproblemer i året omkring hans 65' års fødselsdag, hvor han var syg i en periode, men vendte tilbage. Ifølge dåbsattesten var han født den 13. juli, men han holdt selv sin fødselsdag den 14. juli, der var den dag, som hans mor fortalte, han var født på, og som familien fejrede.

Jeg erindrer tydeligt, at telefonen ringede ildevarslende derhjemme hos mine forældre en dag hen under aften,

hvor min far³ modtog besked om, at en ambulance var på vej for at hente farfar, som var blevet fundet i hestestalden på Solvej 2, hvor han havde været i færd med at fodre sin hest.

Farfar var død⁴, og han blev begravet den efterfølgende lørdag. Til min store fortrydelse måtte jeg ikke komme med til begravelsen. De voksne havde talt. Min lillesøster og jeg var ikke gamle nok til at komme med til begravelsen. Så vores tante blev hjemme og passede os imens. Jeg oplevede det, som jeg græd fra de tog hjemmefra, til de var hjemme igen. Ikke kun fordi han var død, men fordi jeg ikke måtte komme med. Han var jo min farfar.

Med min farfars død var det hurtigt slut med en hestetrukken brødvogn i Dalum.

Meget apropos blev den hurtigt afløst af et VW Folkevognsrugbrød, men desværre ikke bemanded af min onkel Poul⁵, som ellers var blevet lovet at kunne overtage opgaven, da han havde sagt et andet job op for at kunne passe farfars job, så der stadig kunne blive leveret brød til kunderne i Dalum.

Erik Jørgensen er født og opvokset i Dalum og har stadig forbindelse hertil gennem sit medlemskab af Dalum Idrætsforening, hvor han både har spillet fodbold og været leder

Et familiebillede fra 1950. Jørgen Brød ses i bagerste række nr. 4 fra venstre.

Nederst til højre ses sønnen Poul Brød.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv.

³Harald Henry Jørgensen

⁴Jørgen Brød døde d. 13. januar 1958

⁵Poul Viggo Jørgensen

Det sker i Hjallesø Kirke

Foruden højmesser, gudstjenester og familiegudstjenester kan man deltage i:

Babysalmesang, sangaftner, koncerter, sogneaftner med foredrag, studie- og læsekredse, filmklub, mandagsklub med foredrag, fredagscafe første fredag i måneden.

Endvidere kan man gå til:

Kor (vi har både børnekor, ungdomskor og voksenkor).

Hjallesø Kirke, Hjallesøgade 25, 5260 Odense S

Tlf. 66 15 25 20, mail: kirkekontoret@hjallesøkirke.dk

Foreningen vil gerne have flere medlemmer

Kender du en, så kontakt:
Kasserer Henning Jespersen
på mobil 40 37 27 14 eller
pr. e-mail: rebo@stofanet.dk

Familien Larsen fra Toftebo - endnu en dalumfamilie

Af Ebbe Larsen

Hvem boede på 1. sal?

I Dalum-Hjallese Lokalhistoriske For- enings årsskrift 2016 har Lars Hagensen en artikel under overskriften „Familien Nygaard fra Toftebo – en dalumfamilie“. Artiklen handler om familien Nygaard, der i 1917 købte huset Toftebo, der ligger på Dalumvej 83.

I artiklen skriver Hagensen bl.a.: „*De tidligere ejere af Toftebo, som familien Nygaard købte det af, kunne derfor de næste mange år leje sig ind i lejligheden ovenpå, medens Martine og Alfred med deres familie beboede stueetagen og kælderen.*“

Artiklen var ekstra interessant læsning for mig, da huset er en væsentlig del af min families historie. Den familie, der solgte huset til Martine og Alfred Nygaard, var nemlig mine bedsteforældre, Rasmine og Niels Peter Larsen. I artiklen følger vi familien Nygaard og deres to børn Ruth og Poul Nygaard. Dem er jeg også bekendt med. Artiklen ledsages bl.a. af et foto fra 1937, hvor Ruth og Poul blev konfirmeret. Billedet er taget foran præstegården og ved siden af Poul står min far Aksel Larsen. De er begge født i 1923 på Dalumvej 83. De gik i skole sammen på Dalum Centralskole og var gode venner fra deres unge år.

Familien Larsen

Derfor vil jeg med denne artikel følge den anden del af beboerne i Toftebo, familien Larsen. Det bliver en parallelhistorie til Hagensens historie om familien Nygaard.

*Konfirmationsbillede fra 1937. Ruth i forreste række i midten, Poul i bagerste række i midten og Aksel ved Pouls højre skulder.
Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv.*

Det er en historie, der samtidig følger det historiske mønster for udviklingen i det danske samfund i perioden 1890 til vore dage.

Min farfar Niels Peter Larsen blev født i 1883 i Vedtofte. Det var bestemt ikke gunstige vilkår for landarbejderne, så mange valgte at søge lykken udenfor Danmark. Det gjaldt også for mine oldeforældre. De udvandrede i 1893 til USA. De bosatte sig i byen Racine i staten Wisconsin. Det var specielt hårdt for min farfar Niels Peter, for ham ville de ikke have med på grund af hans unge alder. Han blev ikke bare forladt af sine forældre, men også af de ældre søskende. Han blev placeret på en gård som pleje-

barn, hvor han tidligt skulle arbejde på fuld tid med landbruget.

Min farmor Rasmine Larsen (født Rasmussen) blev født på Broløkke 1888 som datter af Anders og Johanne Rasmussen. Både Rasmine og Niels Peter kom ud og tjene, som det hed, på to nabogårde i Sanderum. De fattede kærlighed for hinanden og besluttede sig for at flytte sammen.

I 1912 søgte Niels Peter som så mange landarbejdere ind i industrien. Han blev ansat på Dalum Papirfabrik som papirarbejder. Han arbejdede i fabrikkens forarbejdningsafdeling. Maskinen blev kaldt en hollænder, så det blev Niels Peters øgenavn. Næsten alle ansatte havde et øgenavn.

Min farfar var meget sparsommelig, så han købte huset på Dalumvej 83. Dengang var det et typisk mønster, at husejerne boede i stuen og lejerne på 1. sal. Derfor flyttede familien Nygaard ind på 1. sal og boede her indtil 1917. Det var urolige tider med 1. verdenskrig i perioden 1914 - 1918. I 1917 blev Niels Peter indkaldt som reserve til militæret. Her var lønnen ussel: En menig fik 20 øre om dagen. Priseniveauet i 1917 var sådan, at man ikke nåede langt med 20 øre i lommen. På kasernen kunne man købe en kop kaffe og en halv stang wienerbrød for 20 øre. Hvis man ville have en hakkebøf til aftensmad, så skulle man af med 50 øre. En sporgognstur kostede 10 øre. Så Rasmine og Niels Peter måtte erkende, at de ikke kunne beholde huset, men heldigvis ville familien Nygaard gerne købe det, så Rasmine og Niels Peter pakkede møbler og andet sammen og flyttede op på 1. sal. De havde på det tidspunkt tre børn: Johannes (født 1908), Ester (født

1912) og Inger (født 1915). De havde først giftet sig, da min farmor skulle have Inger i 1915. Der var ikke mange penge at gøre med, når husherrn var i militæret. I 1918 kom Niels Peter igen tilbage til Dalum Papirfabrik, hvor han opnåede at have 40 års jubilæum. Jeg har stadig den pengepung, han fik som belønning i 1937, hvor han havde 25 års jubilæum.

Mine bedsteforældre fik yderligere to børn, mens de boede på Dalumvej 83. I 1921 fik de Johanne, og i 1923 fødtes min far Aksel.

Nye forhold på Faaborgvej 53

Det var mange børn, så måske var det en god idé med lidt mere plads. Så Rasmine og Niels Peter købte en grund på Faaborgvej 53 og fik bygget et hus. Det stod færdigt til indflytning i 1930. Det minder ganske meget om Toftebo på Dalumvej. Der var stueetage, kælder og 1. sal. Der var gammeldags das eller lokum i gården. (Das er fra tysk og betyder hus – das

Nyt hus på Faaborgvej 53 bygget i 1930.

Haus – , mens lokum stammer fra latin *locus*, som betyder sted, det kaldtes også „det lille hus“. Der var et redskabsskur samt et hønsehus og hønsegård. Forhaven var en prydhave, mens baghaven var en nyttehave, hvor der i den ene del var frugttræer og i den anden grøntsager. For enden af haven blev der af bøgeplanter lavet et lysthus, hvor man kunne sidde og nyde kaffen. I kælderen var der vaskerum med gruekedel, et viktualierum samt et rum til en koldrulle, der var et stort monstrum, fyldt med kampesten. Den blev brugt til at glatte lagner og dynebe-træk. I stueetagen var der en éntre og to stuer: En stadsstue, som kun blev benyttet ved særlige lejligheder, en dagligstue, et soveværelse og et køkken. På 1. salen var der en stue, et soveværelse og et køkken samt et pulterkammer.

Kolonihaven

I det hele taget betød det meget for en arbejderfamilie at være mere eller mindre selvforsynende. Derfor lejede Niels Peter grunden på Fruens Bøge Alle 8 a og anlagde en kolonihave med et lille lysthus. Denne have gav ikke bare grøntsager og blomster, men indbragte også Niels Peter stor ære, da han vandt mange priser bl.a.

*Kolonihaven på Fruens Bøge Allé 8 A. Foto af maleri signeret E. Malmer.
Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv..*

ærespriser med den flotte have. En anden af Niels Peters hobbyer var husflid. Han havde taget kurser på en husflidsskole og elskede at arbejde i træ. Han kunne virkelig lave flotte ting med imponerende udskæringer. Det var jo også med til at spare penge ved at kunne lave træarbejde.

Næste generation

Niels Peter døde 73 år gammel i 1956. Rasmine døde i 1970 – 82 år gammel. Man kan ikke sige, at børnene kom vidt omkring. Den ældste Johannes blev gift med Olga og boede fra ung til gammel i Bolbro. Ester boede hele sit liv i Dalum. Hun blev gift med kommunalarbejder Togo Jørgensen, som var opkaldt efter den japanske søhelt Togo. De kunne flytte ind på Faaborgvej 53 på 1. salen. Inger blev gift med Otto Ditlevsen, som var maler. De bosatte sig der, hvor Faaborgvej går

Rasmine og Niels Peter Larsen ved deres sølvbryllup i 1937.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv.

over i Sdr. Boulevard overfor Odense Zoo, så hun blev odenseaner! Johanne blev gift med Mogens „Bussi“ Madsen, som var smedemester. De købte hus på Lathyrusvej i Odense. Min far, Aksel, blev i 1950 gift med Thora og fik en lejlighed på Dalumvej 66.

Mine forældre

Huset var ejet af familien Madsen. Han arbejdede som cigarmager. Fru Madsen havde en lille iskiosk i forhaven. Vi boede på 1. salen, indtil hr. Madsen døde i slutningen af 1950'erne. Vi flyttede så ned i stuen, fordi fru Madsen godt ville have lidt mindre at passe. Men så skulle min far også passe haven.

Min far forlod Dalum Centralskole i 1938. Han var ikke drengen, der kunne sidde stille og lytte til lærernes store viden om dette og hint (det var før, der skulle være bevægelse i timerne). Som dreng brugte han sin fritid til at hjælpe til på Rikkesminder. De havde heste et godt stykke fra gården. Det blev hans opgave hver dag at ride hestene i stald. Det foregik uden sadel og seletøj. Men han har altid været frygtløs. Jeg husker en brand, der udbrød engang i 1990'erne på Dalumgård. Mine forældre boede lige overfor i Ellekærshaven. Han løb straks derover og hjalp til med at få de mange heste ud af stalden. Han nærmede sig de 80 år, så jeg var imponeret.

Han kom i lære som smed- og maskinarbejder på Thrige. Kort tid efter fulgte han sin drøm: At blive lokomotivfører. Dengang var det en længere uddannelse. Man skulle først være fyrbøderaspirant. Så blev man fyrbøder. Derefter kunne man blive optaget på lokomotivføreruddannelsen. Her var der en teoretisk del, hvor man skulle have god indsigt i de elektriske systemer og i maskinlære. Gik toget i stå, forventede man, at lokomotivføreren kunne lokalisere skaden og udbedre den! Det krævede, at min far en årrække skulle bo i Padborg. Dette var under besættelsen, og han har oplevet både at blive udsat for jernbanesabotage og beskydning fra et

engelsk fly. Han sympatiserede med både mål og midler, men det var et farefuldt arbejde.

Da han blev gift og flyttede til Dalumvej i 1950, var han uddannet lokomotivfører. Dette fortsatte han med til 1985, hvor han lod sig pensionere.

Min mor havde forskellige job. Da jeg var dreng, havde hun et arbejde, jeg glædede mig meget over. I kælderen Dalumvej 68 – vores nabo – lå en legetøjsforretning, der blev kaldt Micky. Her hjalp min mor til med at betjene kunder, så jeg var ofte på besøg i dette slaraffenland af legetøj. Senere blev hun hjemmehjælper i Dalum. Hun stoppede med at arbejde i 1981.

Aksel overtog i 1957 kolonihaven på Fruens Bøge Allé, men kun for en kort årrække, så blev grunden bebygget. Så købte han en kolonihave i Haveforenin-

Thora og Aksel Larsen ved deres bryllup i 1950. Foto: Dalum-Hjallese Lokalkiv.

gen Lilletoften. Han havde sin fars hobby i blodet. Også han modtog som sin far flotte præmier for haven. Aksel var også glad for sit værksted, hvor der var en større maskinpark. Han kunne lave alt i træ og metal, men den generation havde også lært andet end deres eget håndværk, så skulle der laves maler- eller murerarbejde, så klarede han også det. Desværre må jeg erkende, at jeg ikke har arvet min farfars og fars egenskaber, jeg har ti tommelfingre, når det kommer til håndværk. Til gengæld inviterede jeg tit min far på besøg, så han kunne få afløb for sine håndværksmæssige kunnen.

I 1965 fik Thora og Aksel deres eget hus. De flyttede ind i det nybyggede hus i Ellekærshaven 41. Dengang var der et skønt vandhul udenfor haven fyldt med salamandre og tudser. Mine forældre boede her til deres død. Thora døde i

1986 - 65 år gammel. Aksel døde i 2015 to dage før han ville være fyldt 92 år.

To familiers skæbnefællesskab

Det var spændende at læse Hagensens beretning om Toftebo og familien Nygaard. Den tog udgangspunkt i Toftebo, og vi fulgte en families liv gennem 100 år. Min historie har samme udgangspunkt. Toftebo knyttede to familier sammen, hvilket bl.a. medførte et venskab mellem de to drenge Poul og Aksel. En anden pudsig ting er, at Pouls datter hedder Dorte, og hende gik jeg i klasse med på Tingløkkeskolen. Vi ses tit, da vi bor 50 meter fra hinanden på Østergaards Allé. Så man må sige, at historien om Toftebo har bundet de to familier sammen i et 100 år langt skæbnefællesskab i Dalum.

Ebbe Larsen er lærer på Dalumskolen

*Aksel Larsen blev uddannet lokomotivfører og ses her til venstre ca. 1942.
Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv.*

Fruens Bøge Tennisklubs historie

Af Ebbe Larsen

Det er ikke alle, der ved, at der gemmer sig en tennisklub på adressen Dalumvej 95 F. Bag REMA 1000 er der parkeringspladser og bag disse nogle bygninger, der huser Fruens Bøge Tennisklub. Klubben har i dag 5 udendørsbaner samt en hal med 2 indendørsbaner. Derudover yderligere 5 baner bag Dalumhallen.

Men Fruens Bøge Tennisklub (FBT) har faktisk været en del af Dalum siden 1930, så klubben har en lang historie knyttet til vores dejlige bydel.

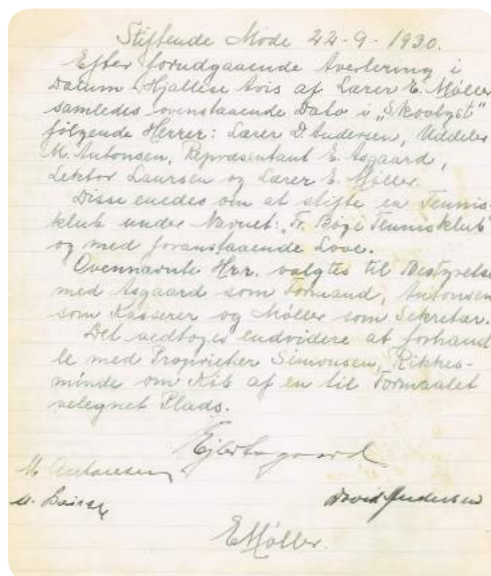
Jeg selv blev medlem af klubben i 1959. Min far mente, at hans 6-årige søn skulle prøve sporten, og jeg har da også spillet tennis lige siden. Min far har leget på banerne siden klubbens start i 1930, så hans erindringer samt klubbens protokoller med bestyrelsesreferater og andre udklip udgør denne artikels kildemateriale.

Nu skal dette jo være lokalhistorie, så jeg vil skrive om de første 50 år i klubbens historie fra 1930 til 1980.

Stævnemødet på Skovlyst

Klubbens historie starter 22. september 1930. Her havde 5 herrer sat hinanden stævne i Restaurant Skovlyst i Fruens Bøge Skov. Før dette møde havde lærer Ejler Møller averteret dette møde i Dalum-Hjallese Avis. Mange gamle elever på hhv. Dalum Centralskole og senere Tingløkkeskolen vil kende ham. Udover Møller selv var uddeler Antonsen, lærer Andersen, repræsentant Asgaard og lektor Laursen mødt op. På dette møde stiftes Fruens Bøge Tennisklub.

Der udarbejdes love, og formålet for

Referat fra det stiftende møde d. 22. september 1930. Foto: Dalum-Hjallese Lokalkiv.

klubben er „at øve Tennispil, søge samspil og Konkurrencespil med andre klubber“. Asgaard bliver klubbens første formand.

I dag kan enhver blive medlem ved at indbetale et kontingent, sådan var det ikke i 1930! Man skulle foreslås af et medlem og derefter godkendes af bestyrelsen. Samtidig var tennis dengang en dyr sport. Kontingentet var i 1930 20 kr. Det skal sammenholdes med, at en ugeløn for en faglært arbejder dengang var på 50 kr. Til gengæld kunne kontingentet betales i 5 rater á 4 kroner.

Det første egentlige bestyrelsesmøde holdes den 11. november 1930 på Carls-lund, som bliver en slags stamværtshus for klubben. Helt op til slutningen af 1970'erne afholdtes generalforsamlingerne her. Af det første referat kan man se, at det er en initiativrig og arbejdsom

bestyrelse. De har forhandlet med proprietær Simonsen om et køb af en grund på 40 x 40 meter beliggende bag grundene til Ejevinds Allé og Fåborgvej (man kan stadig se nedgangen til banerne mellem nr. 58 og nr. 60 på Fåborgvej). Forhandlingerne endte med et køb af grunden til 2.000 kr.

Klubbens første generalforsamling afholdes 3. marts 1931. Her genvælges bestyrelsen. På generalforsamlingen vælges 2 bestyrelsesmedlemmer til revisorer – dengang havde man åbenbart ubegrænset tillid til de agtværdige bestyrelsesmedlemmer! På det efterfølgende bestyrelsesmøde vælges lærer Ejler Møller til formand – en post han bliver på til 1953.

To baner anlægges, og i maj måned bygger man et lille klubhus på 6 x 4 alen (1 alen er 62,77 cm). Så er det tid til at afholde det første klubmesterskab. Ubekendte tager formand Møller sig af herresinglemesterskabet, men han var jo også Dalum Centralskoles atletiske idrætslærer, så formen må have været i top. I damesingle er det kassererens kone fru Antonsen, der løber med titlen.

Fruerne Antonsen og Fabius vinder damedouble, mens kassereren selv tager sig af herredouble sammen med hr. Poulsen. Mixeddouble vindes af fru Antonsen og hr. Møller.

Ak-ja – heller ikke dengang kunne et ægteskab bære, at ægtefæller spillede mixeddouble sammen!

Endnu en Antonsen vinder en titel, nemlig Karl Antonsen, der vinder drengerækken.

I 1931 løber klubben ind i en pudsigt retssag. Sagen er anlagt af tømrer N. Rasmussen på grund af, at „*en af ham tilhørende Bifamilie er død under Arbejdet med Anlæggelse af Banen.*“

Først i begyndelsen af 1932 indgås forlig i sagen: Klubben skal betale biavleren 11,64 kr.

Vore dages generalforsamlinger må siges at være lidt kedelige i forhold til datidens. Da havde man nemlig kulturelle indslag efter beretningen og diskussionen af denne. Fra generalforsamlingen holdt på Carlslund i 1932 står der følgende i referatet:

Slutkampen for juniorspillere i 1933. Selv ungdommen var velklædte – bemærk plusfours var højeste mode i 1930'erne.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv.

„Efter Generalforsamlingen læste Lærer Andersen op, Købmand Holm spillede Klaver, og der var fælles kaffebord.“

I løbet af 1932 føres formålsparagraffen ud i livet (søge sammenspil med andre klubber). Den 12. juni afholdtes kamp med Dalum Tennisklub. Fruens Bøge vandt 2-1. Dalum Tennisklub lå på Demantsvej, hvor hovedbygningen på Dalumskolen i dag befinder sig. Dalum Tennisklub havde også to baner.

I juli spiller klubben mod 6. regiments officerer. Det er desværre ikke kun våben officererne kan håndtere, men også ketchere: Fruens Bøge taber 2-1 – klubbens første nederlag.

En fælles turnering startes op i september sammen med klubberne Dalum og Hjallesø. Hjallesø Tennisklub havde kun en bane beliggende ved Hjallesø Station. 1933 meldes FBT ind i Sammenslutningen af små klubber og vinder suverænt kredsens holdturnering.

Den store Gatsby

Klubbens forhandlingsprotokol indehol-

der i disse tidlige år mange fotografier. Her kan man se, at påklædningen var noget mere stilfuld end nutidens. Billederne leder naturligt tankerne hen på den engelske adel eller „Den store Gatsby“. Herrerne var iklædt lange hvide bukser med livrem, hvide skjorter og nykridtede sko. Enkelte var med på den nye mode: Plusfours. Træningsdragter benyttede man ikke. Man iklædte sig en tweedjakke, når man gik på banen. Kvinderne optrådte i lange hvide kjoler og havde for de flestes vedkommende en smart hat på – nogle af disse sad lidt på skrå. Ketcherne var selvfølgelig Dunlop Maxply.

Dengang kaldte man med god grund tennis for „den hvide sport.“ Der er stadig én turnering i verden, Wimbledon, hvor man stadig forlanger en dresscode, hvor alt tøj skal være hvidt.

Sæsonen 1933 afsluttes den 29. september med en fest. Alle tre klubber i Dalum-området er gået sammen om at lave en festlig sammenkomst i Pavillonen i Fruens Bøge. Festen indledes med opvisning i badminton. Man havde fået nogle

Den store Gatsby – bemærk de flotte biler i baggrunden.
Billedet er fra Assens, da Fruens Bøge vandt holdturneringen i 1937.
Foto: Dalum-Hjallesø Lokalkæmpe.

spillere fra Harndrup til at fremvise deres kunnen i dette med tennis beslægtede spil. Derefter vises en tennisfilm med Stig Munch-Andersen. Det hele skyldes ned med et stort kaffebord, og aftenen afsluttes med motion på dansegulvet.

I 1934 ansætter klubben Gunner Hansen (nej, ikke Gunner Nu!) til at passe baner samt opkræve kontingent. For dette arbejde får han 150 kr. og fri kontingent. Det var før giroindbetalingens tidsalder, så Hansen måtte pumpe cyklen og tage rundt med opkrævningerne. Mon ikke der er faldet en kop kaffe af på ruten? Medlemstallet i 1935 var på 50.

1930ernes økonomiske krise kradser åbenbart også i klubben. I 1936 kan FBT kun mønstre 34 medlemmer. Dette år får klubben et nyt bestyrelsesmedlem, Konrad Larsen. Han vil være kendt af mange som formand for SIKO¹. Lidt sensationelt vælges for første gang i klubbens godt nok korte historie en kvinde til en tillidspost. Det er frk. E. Christiansen, der vælges til revisor. Det var faktisk langt fra alle foreninger i Dalum, der havde et så tolerant og ukompliceret forhold til kvinder. F.eks. kan man i et bestyrelsesreferat fra Dalum Lystfiskerforening så sent som 1950 læse: „Da nu Aage Thomsen paany efterlyste fester med damer, tog dirigent, Fabrikant L. Petersen, skyndsomt ordet og sagde: Generalforsamlingen er hævet.“ Jo, FBT viste tidligt stor respekt for kvinderne.

Krigen nærmer sig

I 1938 er klubben ved at få storhedsvanvid. Den ansætter en pressechef: W. Herløv. Han får to opgaver: At gøre klubben mere synlig samt at arrangere som-

merfesten (det vides ikke, om der var en sammenhæng mellem de to funktioner).

På et bestyrelsesmøde 30. august 1939 drøftes planer om et nyt klubhus. Man har et overskud på 135 kr. Desværre nærmer verdenskrigen sig med hastige skridt, så bestyrelsen er forsigtig: „Paa grund af Verdenssituationen vedtog man at se Tiden an, men dog gøre Forberedelser, naar Lejlighed gives.“ Pudsigt at tænke tilbage på dette bestyrelsesmøde. Verden skulle igennem 6 års ragnarok, før der igen kunne holdes et bestyrelsesmøde i fredstid. Som bekendt gik Tyskland ind i Polen den 1. september. Den 3. september erklærede England og Frankrig krig mod Tyskland.

I 1940 var klubben vokset til 81 medlemmer, og man vedtog at leje en privat tennisbane i et begrænset omfang. Banen var beliggende på Lindevej 65, og lejen var pasning af banen.

Den 22. september er det tid til at fejre klubbens første jubilæum – 10 års jubilæet. Venskabsklubberne inviteres, og festen holdes i Zoo. Tilsyneladende en munter aften: „Ved Middagen herskede en fornøjelig Stemning og Taler vekslede med Sang og Oplæsning.“ Antonsen og Møller blev udnævnt til æresmedlemmer.

Den første besættelsesvinter blev brugt til at prøve kræfter med badminton. Dalum Sogneråd havde bevilget tilladelse til at dyrke dette spil i gymnastiksalen på Dalumvej 95. Foråret 1941 startede i øvrigt med klubmesterskab i badminton!

Dalum Stadion får nye naboer

På generalforsamlingen 1941 havde bestyrelsen et vigtigt punkt på dagsordenen:

¹Samvirkende Idrætsklubber i Odense

*Fra turen til Hesbjerg og Blommenslyst: Cykelholdet fra 1943.
Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv.*

Udvidelse af klubbens banekapacitet. Dalum Sogneråd ville anlægge to tennisbaner ved Dalum Stadion, hvis klubben var interesseret. Det var den!

På et bestyrelsesmøde den 7. april kunne formanden berette, at sognerådet havde købt en grund af postmester Rønnebæk beliggende ved Dalum Stadion. De to baner blev taget i brug i august måned, og klubben radede nu over 5 baner til de 103 medlemmer. Så det blev en festlig afslutning på sæsonen i Røde Hus, som jo lå i Fruens Bøge Skov. Her musicerede hr. og fru Westergaard på henholdsvis violin og klaver. Hans Westergaard var en kendt person i Dalum. Han var lærer på Dalumskolen (og senere på Tingløkkeskolen). I en årrække i 1950'erne sad han i sognerådet for Retsforbundet (derom senere!). Westergaard blev senere formand for klubben. Mange skoleelever husker også hans violinspil til morgensangen – den gjorde eleverne vågne og læringsparate!

I 1942 forhandler man sig til rette med sognerådet om lejebetingelserne

for banerne: 250 kr. årligt. Klubben deler omklædningsfaciliteter med Dalum Boldklub.

På generalforsamlingen 1943 drøftedes under eventuelt „den fortvivlede boldsituation“. For 3. år i træk kunne man ikke få nye bolde, så det må mest have været ”softtennis”, man dyrkede i disse år.

Klubben holder den dag i dag grundlovsdagen i hævd. Man afholder en grundlovsturnering, hvor alle kan deltage. Det startede i 1943, hvor man fejrede dagen med en cykeltur til Hesbjerg og Blommenslyst. Her nød man en frokost i det grønne.

*Fodbold 1943: Fra kampen mellem de gifte og de ugifte.
Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv.*

En anden fest med sportsligt islæt afholdtes Sct. Hans Aften. Her startede festen med fodbold på Dalum Stadion. De to hold, der spillede mod hinanden, var de gifte mod de ugifte. Kampen endte 1-1, så der måtte lodtrækning til. Den vandt de ugifte. Som bekendt følger held i spil ikke altid held i kærlighed. Og så var der bålfeest.

Endelig: Befrielse og nye bolde

1945 var et glædens år for Danmark, der atter blev frit efter fem lange besættelsesår. Nu kunne man atter se frem til at få baner, cykelslanger, dæk og – tennisbolde!

I 1946 overdrog klubben de to baner på Faaborgvej til Dalum Kommune, mod at der anlægges tre nye baner på anlægget ved stadion. Banerne indvies den 10. august. Det fejres med tennis, smørrebrød, snaps og taler. Sognerådsformand P.M. Madsen (socialdemokrat og tidligere papirarbejder på Dalum Papirfabrik) holdt tale. I Fyens Stiftstidende kunne man læse: „Sogneraadformand P. M. Madsen holdt en morsom Indledningstale og sluttede med at sige, at naar Sportens Folk viser interesse og gør en Indsats, har de ogsaa krav paa at faa gode forhold at arbejde under.“ Lejeafgiften blev sat til 1000 kr. i 10 år. Denne lejeafgift skulle betales på Dalum Kommunekontor hvert år den 1. oktober.

Klubben fik dette år to nye medlemmer: Inge og Bent Leidersdorff. De kom fra OB, men valgte den hyggelige forstads-kommune. De var – positivt ment – farverige originaler. Bent var altid ulasteligt klædt både på banen og udenfor. Her bar han butterfly og røg Dunhill pipe. På banen helt hvidt tøj og ofte med Dunhill piben i munden under opvarmningen. De

skabte et godt socialt miljø omkring sig. Om søndagen kom de cyklende tidligt, medbringende tennisudstyr og madkurv. Så spillede man tennis, spiste frokost og spillede tennis og drak eftermiddagste og fortalte historier. Hen under aften cyklede man så atter hjem. Ja, det var før verden gik af lave, hvor stress, tv og andet ondt ikke prægede livet. Man tog sig tid til socialt samvær.

Det første klubhus

I 1950 kunne klubbens medlemmer tage idrætsmærke i klubben. Klubbens formand Møller tager selvfølgelig idrætsmærket i guld med 5 sløjfer. Carlo Andersen (mange husker ham som pedel på Tingløkkeskolen) tager det i guld. Klubbens senere mangeårige kasserer Bent Larsen må nøjes med bronze med krone (dog forsølvet).

Et voksende problem er omklædnings – og bade faciliteterne. De kvindelige medlemmer har slet ikke muligheder for omklædning og badning i fodboldklubben. Selv de mandlige medlemmer har problemer, når der spilles seriekampe på Dalum Stadion. Sognerådet bearbejdes og ender med i 1951 at ville give klubben et tilskud på 10.000 kr. – hvilket dækkede halvdelen af udgifterne. Dog hæves klubbens årlige afgift fra 1.000 kr. til 1.500 kr. Klubben kan lave et klubhus så billigt, fordi klubbens medlemmer stillede sig til rådighed for byggeriet!

Beslutningen er nok blevet diskuteret på den lokale skole. Den eneste, der i sognerådet stemte imod, var Hans Westergaard fra Retsforbundet. Han var jo både klubmedlem og ansat på samme skole som formand Møller!

15. april 1952 kunne klubben holde

rejsegilde, og først på sommeren står klubhuset færdigt. På grund af frivillig arbejdskraft nåede udgifterne kun op på 15.000 kr. Den 20. september afholdtes den officielle indvielsesfest i klubhuset. Det stod på taler og et „festligt smørrebrødsbord.“

Klubhusbyggeriet fortæller både noget om tiden og klubben, for hvilken anden klub kunne få sine medlemmer til, efter en 10 timers arbejdsdag, at knokle med klubhusbyggeri. Et af medlemmerne Harry Berentzen har fortalt, at man skiftedes til at give en omgang sodavand. Klubben var lidt nærig, men det lå jo i tiden med mottoet „at sætte tæring efter næring“.

På generalforsamlingen 1953 takker formanden Ejler Møller af efter 23 år som formand. Han havde både stiftet og konsolideret klubben og givet området de bedste muligheder for at dyrke en ganske populær idrætsgren. Ny formand bliver uddeler Svend Erik Anthonsen, som de ældre vil kende som uddeler i Dalum Brugsforening og senere Kvikly.

Ved starten af sæsonen indskræpes det, at støjende adfærd på banerne bør undgås, så klubben kan bevare et godt naboskab (Sharapova ville ikke have fået lov til at spille på anlægget med sine frygtelige primalskrig!). Som noget nyt flyttes vintersylen badminton til Tingløkkeskolen.

Den 11. april 1954 kan man i Fyens Stiftstidende læse, at på trods af nattefrost, så er foråret på vej. Det kan man se, da der i Fruens Bøge Tennisklub spilles tennis. På billedet, der fulgte artiklen, ser man medlemmer, der er i gang med at kalke klubhuset – de mandlige selvfølgelig – mens damerne muntrer sig på banerne. Avisen skriver (lidt nedladende): „...at kendere af spillet måske vil ryste

på hovederne, da ketcherføringen ikke over hele linjen er efter lærebogen. Men livsglæden kommer til udfoldelse.“

I vinterhalvåret 1954/55 indfører FBT et helt nyt spil på Fyn. FBT bliver den første volleyballklub på Fyn. Spillet introduceres i 1954 på Tingløkkeskolen, og klubben melder sig ind i Dansk Volley Forbund. Begivenheden foreviges i Fyens Stiftstidende, hvor man kan se klubbens bestyrelsesmedlem Bent Larsen i aktion på banen. Fordelen ved spillet, skriver avisen, er, at flere medlemmer på én gang kan være beskæftiget, i stedet for at flere skal vente udenfor som f.eks. i badminton.

25 års jubilæum

1955 var et jubilæumsår, så det skulle fejres. Stor jubilæumsfest den 24. september,

Formand Aksel Larsen overrækker 25 års-jubilæaren Bent Larsen et æreskrus og udnævner ham til æresmedlem Bent Larsen nåede at sidde i bestyrelsen i 45 år. Aksel Larsen i 30 år, heraf de 18 som formand.

Foto: Ebbe Larsen.

men det efterfølgende bestyrelsesmøde den 29. september var ikke sjovt. På grund af jubilæumsudgifterne stod det nemlig dårligt til med økonomien. Sturm und Drang havde tappet klubbens resurser. Man kunne ikke betale de kommende regninger. Heller ikke hvis man fik alle medlemmernes kontingentrestancer krævet ind. Den 1. oktober skulle man betale den årlige afgift på 1.500 kr. til kommunen – og det kunne man ikke!!

Resultatet blev, at hvert bestyrelsesmedlem måtte have pengepungen op og betale 100 kr. af egen lomme. Så der blev nok sparet lidt på julegaverne dette år.

I 1957 kan man læse i Fyens Stiftstidende, at Fruens Bøge er en tennisklub i fremmarch – klart Fyns bedste. Klubben besejrer OB i lokalopgøret.

Dette år får klubben et rigtigt godt tilbud fra Odense Turistforening: Den hollandske by Hengelo ønskede at finde en dansk tennisklub til gensidig udveksling af et årligt tennisarrangement af en uges varighed. Fruens Bøge er selvfølgelig med på ideen, og den 9. august 1958 drager FBTerne så med tog til Holland (damptog vel at mærke!).

Undertegnede var med og prydede i al beskedenhed en hollandsk avis. Jeg stod og holdt en enorm rejsekuffert foran FBT-truppen. Teksten lød: Yngste deltager bærer de tungeste byrder!

Ny sekretær – desværre!

På generalforsamlingen i 1958 bliver Hans Westergaard bestyrelsens sekretær. Desværre – for i hans sekretær-periode bliver referaterne ultra korte. Det er selvfølgelig forståeligt, da han som skolelærer nok ikke har haft megen tid til rådighed – men alligevel. Jeg har talt med medlemmer, der

sad i bestyrelsen i disse år, og de angiver årsagen til dette, at møderne simpelthen var korte. Så kunne bestyrelsesmedlemmerne nemlig få tid til at dyrke deres fælles passion udover tennis: Kortspillet whist. Alt, der nævnes i 1958, er indkøbet af en gummimåtte til anbringelse udenfor klubhusets hoveddør!

I 1959 er der besøg af venskabsklubben fra Hengelo. Udover tennisspil bliver hollænderne fragtet rundt på Fyn til vores dejlige turistattraktioner.

Et projekt, der kunne samle alle idrætsforeninger i 1960, var Projekt Dalumhal. FBT er med i husstandsindsamling til fordel for hallen, og klubben indsamler 1.000 kr. I 1961 bliver Hans Westergaard klubbens nye formand, og klubbens senere formand Aksel Larsen vælges i 1962 til tennisklubbens bestyrelse. Dette år afholdtes der kun 1 (ét) bestyrelsesmøde (så blev kortene da ikke slidt). Som tidligere bestyrelsesmedlem i 1980'erne og 90'erne må jeg erkende, at det var de forkerte årtier, der faldt i mit lod.

I 1964 bliver der lagt fjernvarme ind i klubhuset. Og så fik FBT en ny venskabsklub: Mürwik. Mürwik er den gamle flådehavn i Flensburg. De to klubber „klikkede“ straks, og Mürwik og FBT er stadig venskabsklubber, og vi ses til en hyggelig sammenkomst hvert år.

De næste år er fattige på klubaktiviteter, men alligevel stiger medlemstallet pænt (194 medlemmer), og i 1965 udvides klubhuset.

I 1967 klages der over det ringe aktivitetsniveau på en meget ringe besøgt generalforsamling – ja, der er faktisk så få til stede, at formanden selv må påtage sig dirigenthvervet.

Den dag i dag er FBT kendt for sin

velbesøgte grundlovsturnering. Det blev vedtaget i 1969, at man skulle lave „en alle mod alle“ turnering. Dvs. at en svagere spiller sættes sammen med en stærkere spiller, så alle har gode chancer for at vinde turneringen. Turneringen sluttes med fælles spisning. I rigtig mange år var det kutyme, at forskellige medlemmer rejste sig op under middagen og fortalte vittigheder. Det var virkelig muntre indslag – ikke altid for børn - og nogle vittigheder var så populære, at de blev fortalt år efter år.

Anlægget udvides med en 6. bane i 1970. Derfor må kontingentet også stige til 75 kr. Medlemmerne bygger selv en slagmur, og klubben investerer i en sodavandsmaskine.

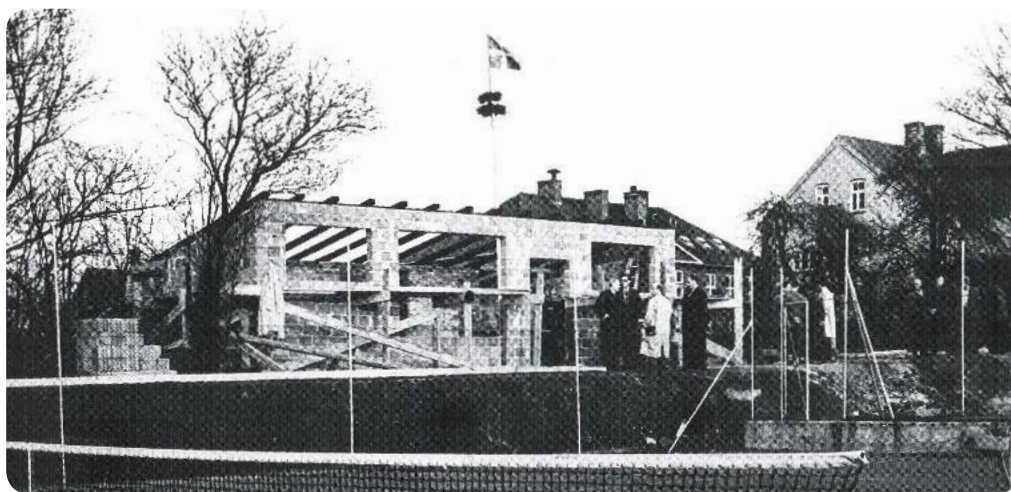
I 1974 træder Hans Westergaard tilbage som formand, og Aksel Larsen bliver ny formand.

Som et nyt projekt vedtager bestyrelsen at arbejde på at få en hal, så man også kan dyrke tennis om vinteren i FBT. Det betyder en kontingentforhøjelse på 50 kr., men medlemmerne bakker op.

I mange år havde FBT befundet sig i

3. division, men i 1976 rykker klubben op i 2. division. Klubben har fået ambitioner, men holdlederen Ernst Rasmussen udtaler til Fyens Stiftstidende: „Hyggen og fællesskabet er drivkraften i klubben – vi har været fælles om at skabe vores hyggelige og dejlige anlæg. Hele familien kan komme her.“ Journalisten Poul Ib Petersen konstaterer, at „næppe noget andet sted skabes en hyggeligere ramme om divisionskampe end i Fruens Bøge Tennisklub. De kvindelige medlemmer skiftes til at bage kage og lave kaffe – og det er ikke alene spillerne, der nyder godt af de rare sager. Også tilskuerne får deres part. Efter matchen får spillerne en kølig pilsner sammen.“ Som divisionsspiller gennem 28 år vil jeg give Ernst og Poul Ib ret: Hygge, fællesskab og god tennis har altid præget klubben.

I 1978 har klubben allerede fået samlet mange penge sammen, og man har tegninger til en ny hal, så nu må Odense kommune på banen. De kommer og vurderer anlægget og accepterer den planlagte placering af hallen. Hallen kommer derfor på kommunens budget.

Så er hallen klar til rejsegilde.

Foto: Odense Stadsarkiv.

*Fra opvisningskampen ved klubbens 50 års jubilæum i 1980.
Danmarksmesteren Michael Mortensen til højre og artiklens forfatter til venstre.
Foto: Geert Mørk.*

Den første hal

1979 starter med et jubilæum: Bent Larsen har siddet i bestyrelsen i 25 år – heraf de 23 år som kasserer.

1979 bliver præget af det store byggeprojekt. Klubbens egen byggeleder H. C. Hansen knokler med projektet. Klubben får en ny bane 6 bevilget, og det bestemmes, at hallens underlag skal være kunststof (som man brugte i Sverige og i USA).

10. januar 1980 holdes der endelig rejsegilde på hallen. Formanden Aksel Larsen udtaler: „Det er en gammel drøm, der her går i opfyldelse, og jeg er sikker på, at hallen – når den er færdig – bliver den skønneste i landet.“

Den 13. april 1980 er der indvielse af den nye hal. Det er en strålende forårsdag, hvor Dannebrog er hejst. Rådmand Robert Dalskov Andersen ønsker tillykke. Formanden holder tale og fortæller om

halprojektet fra ide til færdig hal. H.C. Hansen takkes for det store arbejde som byggeleder. Bagefter er der pindemader og kolde øl til alle fremmødte.

50 års jubilæum

Året 1980 sluttet med fejring af klubbens 50 års jubilæum. Om eftermiddagen er der tennis på anlægget. Danmarksmesteren Michael Mortensen og Carl Edvard Hedelund spiller opvisningskamp og spiller efterfølgende en double med Jens Risager og undertegnede. Der afholdes en kæmpe fest på Restaurant Skoven. Der ses tilbage på 50 spændende år, hvor tennis fik fodfæste i Dalum. Man glædes ved den nye hal og de gode muligheder, der ligger forude for udviklingen af klubben.

Ebbe Larsen er lærer på Dalumskolen og tidligere divisionsspiller og formand for Fruens Bøge Tennisklub

Drab i Dalum og Hjallese

af Lars Hagensen

I de sidste måneder af besættelsen blev vold og drab en del af hverdagen, også i Odense. Næsten dagligt kunne der i dagspressen læses om drab på både tyske medløbere og modstandsfolk, selvom pressen naturligvis var censureret af besættelsesmagten. De, der havde adgang til at læse de illegale modstandsblade, kunne også forvisse sig om, at det gik hårdt til på begge sider – og indimellem var der fra modstandsbevægelsens side notitser, der berettede om usikre eller i den ophedede atmosfære endda fejlagtige likvideringer.

I Dalum blev det også alvor. Kaj Rasmussen, den lokale sognepræst, måtte i løbet af april og maj måned 1945 opleve at skulle begrave ikke færre end 3 beboere fra Dalum og Hjallese, der alle mistede livet i opgør på begge sider. Allerede i november 1944 havde det første drab fundet sted i Dalum, på Bangs Allé.

Artiklen her forsøger hovedsageligt at afdække historierne bag de 2 likvideringer, hvor det var folk fra modstandsbevægelsen, der stod bag, medens

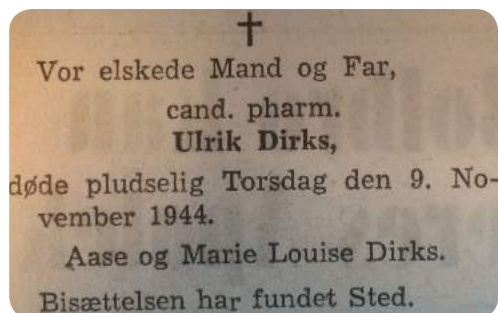
nedskydningen på Bangs Allé var en tysk gengældelsesaktion. Et fjerde drab på en lokal, den unge modstandsmand Jens Peter Kristensen fra Volderslevvej, fortjener en særskilt artikel. Det indtraf allerede i januar 1945, men af forskellige grunde blev frihedskæmperens lig først fundet efter befrielsen og derefter rigtigt begravet på Dalum Kirkegård.

Bangs Allé: Attentatet på „Mr. Holland“

Torsdag den 9. november 1944 kl. 18.30 blev den 43-årige cand. pharm. og provisor Ulrik Dircks brutalt skudt ned af flere pistolskud foran sin bopæl på Bangs Allé 7 i Dalum. Det voldsomme drab på den vellidte og kultiverede familiefar rystede beboerne i Dalum og i det øvrige Odense. Fyens Stiftstidende omtalte drabet, der betegnedes som et attentat, i en større tospaltet artikel under overskriften „Cand. pharm. Ulrik Dirchs skudt ned af ukendte Revolvermænd“. Når avisen følte en særlig anledning til at omtale den dræbte så udførligt, så beroede det formentlig på, at Ulrik Dircks udover at være en ledende medarbejder på Svaneapoteket også skrev litterære artikler og anmeldelser i Fyens Stiftstidende. Læserne kunne desuden indimellem glæde sig over velskrevne og underholdende naturskildringer af den alsidige Dircks under pseudonymet „Mr. Holland“. Dircks deltog ikke i det politiske liv.

Ukendte drabsmænd

Drabet på Ulrik Dircks blev allerede da-

Familien Dircks ønskede, at bisættelsen af den myrdede familiefar foregik i stilhed. Dødsannonce i Fyens Stiftstidende nogle dage efter bisættelsen.

gen efter omtalt i Informations Nordisk Nyhedstjeneste som et klart repressalie-mord, organiseret og udført fra Shellhuset, dvs. af Gestapos håndlangere¹.

Andetsteds anvendes udtrykket clearingmord om drabet på Bangs Allé, den særlige betegnelse for mord på vellidte danskere i krigens sidste fase. Drabsmændenes identitet er nok ukendt, men der hersker næppe tvivl om deres tilhørsforhold. Hustruen Aase Dircks hørte flere skud. Da hun ventede sin mand hjem fra arbejde, gik hun ud på vejen for at se, hvad der var sket. Her fandt hun sin ægtefælle liggende livløs. Falck bragte ham hurtigt til det nærliggende sygehus, men Ulrik Dircks var død på stedet, skudt bagfra med flere skud i hovedet.

Signerede kranse

Ulrik Dircks blev bisat den 15. november 1944 af pastor Ejnar Johannes Poulsen, Thomas Kingos Kirke, ved en enkel højtidelighed fra Kirkegårdskapellet, hvor kun de nærmeste samt nogle få venner var tilstede. Stiftstidende bemærkede dog, at der var sendt mange kranse, hvoraf adskillige var „signerede“. Ligbrænding var endnu på dette tidspunkt ikke helt almindelig, så Stiftstidende beretter, at kisten efter højtideligheden førtes til Krematoriet, hvor der var jordpåkastelse. Ulrik Dircks var bornholmer, født i Rønne, hvor hans far havde været stabslæge. Med sin familie havde han boet i Århus, inden han bosatte sig i den store villa på Bangs Allé 7, hvor landstingsmanden Johannes Vejstrup tidligere havde boet. Mordet fandt sted få dage før hans 44 års fødselsdag. Ulrik

Dircks enke Aase Suhr, født Schoueboe, døde i 1979. Datteren Marie Louise, f. 1928, blev redaktør og giftede sig siden med arkivar Johan Jørgensen.²

Dalumvej: Odense-Købmand skudt i sit Hjem

Et lille halvt år senere, lørdag den 7. april 1945, skulle beboerne i Dalum atter blive opskræmt af en anden og ikke mindre voldsom begivenhed. Denne gang var det modstandsbevægelsen, der var på færde. Omstændighederne ved drabet var uklare, men søndagsudgaven af Fyens Stiftstidende kunne i en kortfattet notits fortælle, at en lokal købmand K. Knudsen var afgået ved døden efter tumulter i boligen på Dalumvej 21 aftenen i forvejen. En beboer i huset, der lørdag morgen ville hente brænde i brændselsrummet i kælderen, havde fundet købmandens lig her. Han havde været død længe, oplyser Stiftstidende, som derfor formoder, at købmanden var død som følge af de skud, der aftenen forinden var blevet

Købmandsbutikken på Dalumvej 21. I dag er der atter frisørforretning i bygningen som inden Krarup Knudsen købte den i 1943. Billedet er fra 1946.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv.

¹10. Nov. 1944. INFORMATION Nr. 330. I. NORDISK NYHEDSTJENESTE Nr. 295.

²http://denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon/Historie/Historiker/Johan_J%C3%B8rgensen,_f._1924

affyret i købmandsparrets lejlighed. I den forbindelse var fru Knudsen i øvrigt blevet såret i benet.

Avisnotitsen, der skal vise sig ikke at være ganske nøjagtig i beskrivelsen af hændelsesforløbet, dækker over en af de mange likvideringer eller drab på danskere, der var kendt for at have haft lidt for tætte relationer til besættelsesmagten. Særligt april måned 1945 blev en blodig måned kendetegnet ved hævnogter, der kunne være endda ganske voldsomme. Den natlige likvidering på Dalumvej var en af disse.

Besættelsestidens likvideringer er et følsomt område, som af mange grunde ofte ikke er blevet undersøgt nærmere, hverken i samtiden eller efterfølgende. Først med Øvig-Knudsens bog „Efter drabet“ fra 2001 er der for alvor taget hul på dette dystre kapitel. Kildematerialet er som regel ret sparsomt, de fleste drab skete endvidere i den politiløse periode af krigen. Men det er dog muligt med lidt kildesøgning at danne sig et klarere billede end avisens af, hvad der f.eks. skete på Dalumvej. Faktisk beskrev den modstandsmand, der formodentlig stod bag de dræbende skud, allerede i 1945 detaljeret likvideringen i en bog.

En „Bataille“

Men som det er fremgået, så erfarede de fynske avislæsere nyheden om likvideringen i Dalum ved morgenkaffen søndag den 8. april 1945 under overskriften „Odense-Købmand skudt i sit Hjem“. Selvom de danske aviser var begyndt at

skrive lidt friere i krigens sidste måneder, så var der stadigvæk censur. Notitsen er da også ganske neutral i sin fremstilling og uden antydning af, hvad der kunne ligge til grund for „bataillen“ i købmand Knudsens lejlighed sent fredag aften. Avisen fandt det i øvrigt heller ikke interessant at følge op på drabet i tiden derpå. I samme søndagsudgave kunne man på en mere synlig plads læse en indrammet meddelelse fra Pressekontoret hos den højere SS- og Politifører i Danmark, hvori det blev bekendtgjort, at 4 terrorister var blevet dømt til døden og henrettet i henhold til den gældende Krigslov. Det drejede sig om: Student Peter Fyhn, f. 1920, sømand Kim Malthe-Bruhn f. 1923, fuldmægtig greve Ludvig Alfred Otto Reventlow, f. 1916 og fuldmægtig Jørgen Frederik Winther, f. 1917. Særligt et af de nævnte navne har jo i eftertiden fået en særlig glans i historien om frihedskæmperne. Malthe-Bruhns og de andres ’forbrydelser’ blev omhyggeligt anført i den nævnte pressemeddelelse i avisen.

Ejendomshandler og købmand

Men hvem var købmand K. Knudsen på Dalumvej, som endte sit liv i kulkælderen? Hans fulde navn var Christen Karup Knudsen, men ofte bliver hans fornavn stavet med K. Knudsen var født i Vium Sogn nær Viborg den 5. november 1892 som søn af en indsidder og skrædder.³

I 1914 var Christen Karup Knudsen blevet gift med den 5 år ældre gårdmandsdatter Martha Kristensen Banke fra Heden på Fyn.⁴ På det tidspunkt havde han

³Kirkebogen i Dalum under døde 13. april 1945 (SA folie 131)

⁴Kirkebogen i Heden Sogn under fødsler (SA folie 151). Kirkebogen oplyser under vielser, at der blev udstedt Kongebrev til parret den 6. juni 1914 (formentlig fordi Christen var under 25 år). Selve vielsen fandt sted i Heden Kirke den 12. juni 1914 (SA folie 206)

Bryllupsfoto fra 1914 af Martha Banke og Kristen Krarup Knudsen.

Foto: <https://www.geni.com/people/Christen-Karup-Knudsen/6000000000114200626>

været bosiddende i Nr. Aaby. Parret fik med tiden to børn, en pige og en dreng. I 1921 er det muligt at spore Karup Knudsen til Otterup, hvor han ifølge en folketælling bor sammen med hustruen, de to børn og svigerfaren. På det tidspunkt er han registreret som ejendomshandler.⁵ I Vejviseren for Dalum optræder K.K. Knudsen første gang i 1937. Han er da bosiddende på Dalumvej 17, hvor han er lejer. Hans erhverv oplyses at være handelsmand. Fra 1938 nævnes også A.M.S. Banke, Aldersrenten.⁶ I 1943 er Knudsen flyttet til Dalumvej 21, hvor han har overtaget huset efter barbermester B. E. Bøtcher. Knudsen står opført som ejer af nr. 21, og erhvervet er nu købmand. I huset bor foruden Knudsen selv hustruen og en lejer, smedesvend K.E. Hansen.

⁵Se <http://www.danishfamilysearch.dk/cid15814834>

⁶Aldersrenten angiver, at hustruen arbejdede ved datidens sygekasse. I Odense var der to i 1938, Sygekassen 1857 og Sygekassen Odense

Det er formentlig smedesvenden, der finder liget af Knudsen, da han skal hente brænde i kælderen. Efter likvideringen af købmand Knudsen i 1945 blev huset købt af specialarbejder S.B. Nielsen.

Medlem af DNSAP 1942

Christen Karup Knudsen meldte sig ind i DNSAP (Danmarks Nationalsocialistiske Arbejderparti) torsdag den 3. september 1942. I månederne forud var den tiltagende sabotagevirksomhed fra modstandsgrupperne begyndt at true samarbejdspolitikken og dagen forinden, onsdag den 2. september, havde statsminister Buhl holdt sin berygtede antisabotage-tale i radioen. Om denne udvikling kan have ansporet til beslutningen, kan vi naturligvis ikke vide. Men med sit medlemskab af det danske nazistparti havde Karup Knudsen klart meldt sit politiske ståsted ud og dermed også placeret sig i modstandsbevægelsens søgelys.

Hvad havde Knudsen gjort?

Kilderne meddeler som oftest kun, at likvideringerne er foregået. Årsagerne til likvideringen oplyses sjældent eller kun i tågede formuleringer. I en artikel på Odense Roklubs hjemmeside om klubbens modstandsarbejde kan man se en „Dødsliste“, udarbejdet af modstandsmanden Kristian Ingward Hansen (1922-2001). På denne liste anføres likvideringen af Christen Karup Knudsen, hvor han omtales som „stikker og meddeler for Gestapo“. Nederst på listen har Kristian Ingward Hansen noteret,

at „ingen blev likvideret, fordi de var medlem af DNSAP, men kun fordi de var stikkere for Gestapo, SD, SPO eller andre tyske organisationer“.⁷ I det illegale blad Information oplyses det, at „*Knudsen har angivet adskillige gode danske Mænd i Odense og Dalum, og hans Eksistens var en stadig Trusel for Frihedsbevægelsen.*“⁸ Heller ikke den mand, som hævder at have skudt Karup Knudsen, oplyser andet end at han var „kendt som en farlig Stikker“.

Morgenbladet 9. april 1945

I det illegale dagblad Morgenbladet, som blev udgivet af Dansk Samling⁹, finder vi de samme to begivenheder omtalt, som Fyens Stiftstidende bragte den 8. april. Overskriften til henrettelsen af bl.a. Kim Malthe Bruun lyder her „Atter fire

Tegning fra bladet *De Frie Danske* 1944.

Købmand Christen Krarup Knudsen (1892 – 1945). Ca. 1945.

Foto: Odense Stadsarkiv.

danske patrioter skudt“. Under den faste rubrik Nyheder fra hele Landet står der lidt længere nede på siden – og som den eneste af nyhederne – er det fremhævet med versaler: **ATTER EN ODENSE STIKKER LIKVIDERET.** „*Fredag aften kørte 9 frihedskæmpere op foran huset hos stikkeren købmand K. K. Knudsen, Dalumvej 21, Odense. De kastede fem haandgranater ind i huset. Fru Knudsen saaredes og blev bragt paa sygehuset. Knudsen skal være dræbt.*“ Information kan dagen efter oplyse, at Knudsen forskansede sig i sin kælder, da patrioterne ville hente ham. Først da der var blevet kastet adskillige håndgranater ind ad vinduerne „*gav han Køb*“.

⁷<http://www.odense-roklub.dk/OmOdenseRoklub/Historie/Igennemårene/19401950.aspx>

⁸Information nr. 451, 9. april 1945 s. 36.

http://www.illegalpresse.dk/images/information/Information%20XIV_6%20april%201945%20-%2020%20april%201945_merged.pdf

⁹Dansk Samling var et kristen-nationalt parti, der udgav Morgenbladet fra november 1944 og resten af krigen. Her 1. årg. nr. 122, s. 2 (Militærhistorisk Samling, Odense)

„John Larsen“ fortæller

Bag aktionen i Dalum stod folk med tilknytning til modstandsbevægelsens udrykningsgrupper i Odense, kendt som „Tonnygrupperne“. Kommunisten Børge Poulsen var leder, medens Bendt Holmer var næstkommanderende. Grupperne, som foretog en lang række sabotager og likvideringer, stod højt på Gestapos liste og med den omfattende aktion denne fredag aften på Dalumvej, hvor ikke færre end 20 mand var involveret, håbede man fra modstandsgruppen på at komme i kamp med Gestapo. Tanken var, at købmand Knudsen ville tilkalde hjælp fra Gestapo.

„John Larsen“, der er det navn Bendt Holmer brugte, har skrevet et kapitel om aktionen i Dalum i den bog, som han udgav umiddelbart efter krigen. Det

„John Larsen“ alias Bendt Holmer
Foto: Forsiden af bogen „20.000 var Prisen“, 1945.

følgende er hans beskrivelse af, hvad der foregik:

„Vi planlagde en Aktion imod ham [købmand Knudsen] og besluttede samtidig at faa Ram paa nogle af hans „Kumpaner“. Det var jo sandsynligt, at naar han saa os, at han da vilde ringe til Skolen og rekvirere Forstærkning. Det skulde han have Lov til. Vi tog derud Tyve Mand og spredte os omkring Stedet. Hensigten var saa at gøre Manden opmærksom paa, at han var i Fare, saa han netop kunde faa Lejlighed til at naa at telefonere efter Hjælp. Saa vilde vi skyde ham og naar Hjælpen ankom, skulde den faa en uventet Modtagelse. Egentlig var det vor Hensigt at arrestere ham og saa tvinge ham til at ringe efter Hjælp, men det havde sikkert været vanskeligt at praktisere med Henblik paa det, vi videre havde for Øje. Fire mand gaar vi saa hen til Forretningen, „Tonny“ og jeg gaar om bagved. Han gaar først. Der ser vi saa en Mand stå. „T.“ siger: Det er ikke ham! Men i det samme tager Manden et Spring saa stort, saa jeg aldrig har set Magen til, ned i Kælderen. Saa var det altsaa ham alligevel. Nu vidste vi, at han for nylig havde købt sig et Jagtgevær med henblik paa eventuelt Besøg af os. Der var derfor ingen, der følte nogen særlig Lyst til at begive sig ned i Kælderen og paa nært Hold blive skudt i Maven. Der bliver jo et Hul saa stort som en Tallerken. Vi smed saa en Haandgranat ned i hvert Kælderrum og gjorde os klar til at gaa igen. Men idet jeg gaar forbi et Kældervindue, hører jeg en ligge og gispe. Jeg gik saa ned for at finde ham, men det var ikke muligt at faa øje på ham. Kælderrummene var ødelagt, der var mørkt og tæt af Støv og Røg. Jeg skød saa i Retning af Lyden ca.

30 Skud. Saa blev alt stille.¹⁰

John Larsen alias Bendt Holmer afslutter beretningen med at oplyse, at „*Falck blev kaldt derud, men fandt ham først næste Morgen Kl. 6.*“

Købmand Knudsen blev begravet en uge senere fra Amtssygehusets Kapel af sognepræsten i Dalum Kaj Rasmussen. Gravstedet på Assistens er for længst sløjfet.¹¹

Demantsvej og Nørregade: „Gyngehøvdingens“ endeligt

Få dage efter likvideringen af Karup Knudsen i Dalum måtte endnu en lokal beboer fra Dalum-Hjallese lade livet. Det skete onsdag den 11. april kl. 14 udenfor Cafe P. Lundsgaard i Nørregade 49.¹² Det drejede sig om den 56-årige karusselejer Nicolai Einar Alfred Svend Emanuel Hansen, som indtil kort forinden havde boet på Demantsvej i Hjallese. Han var – formentlig på grund af

Dødsannonce i Fyens Stiftstidende.

professionen¹³ – kendt under navnet „Gyngehøvdingen“ og var i Morgenbladet og Information udnævnt til at være „en af Odenses mest berygtede Stikkere“.¹⁴ Nicolai Einar Hansen var ifølge modstandsbevægelsens blade blevet „Leder“ af politiet efter tyskerne internering af politiet den 19. september 1944.¹⁵

N. E. Hansen var søn af en møllersvend fra Odense, født den 14. december 1888 og gift med Agnes Rigmor.

Den 20. oktober 1942 havde han meldt sig ind i DNSAP. I januar 1945 havde medlemmer af modstandsbevægelsen udset sig Hansen, formentlig som en gengældelse for Gestapos og deres håndlangeres ødelæggelse kort forinden af ejendomme i Odense. Hansens bolig på Demantsvej 28 blev sprængt i luften ved en kraftig eksplosion.¹⁶ Natten til lørdag den 13. januar fik „Hansen, der nu er Vognmand med udstrakt Forretning for Tyskerne, sammen med sin Familie fem Minutter til at forsvinde i, og derefter blev Huset sprængt.“¹⁷ Han var derefter flyttet ind på kasernen på Sdr. Boulevard, som tyskerne havde overtaget.

Medens aktionen på Dalumvej ugen forinden mod købmand Knudsen havde været nøje planlagt, så var det imidlertid lidt af et tilfælde, at modstandsfolkene fik mulighed for at få ram på karrusselejer N. E. Hansen fra Hjallese.

¹⁰Larsen, John: 20.000 var Prisen. Forfulgt af Gestapo. Forlaget Frigjort, Odense 1945, s. 104-05

¹¹Litra BN 315, Assistens Kirkegaard

¹²Kristian Ingvar Hansen anfører i den omtalte dødsliste klokkeslættet helt præcist til kl. 13.45

¹³Anders W. Berthelsen i Dalum-Hjallese Bogen, 2009 s. 87

¹⁴Morgenbladet 12. april 1945 nr. 125 s. 2 og Morgenbladet 13. april 1945 nr. 126 s. 2/ Information nr. 454 12. april 1945 s. 99

¹⁵Information nr. 454 12. april 1945 s. 99; De Frie Danske nr. 12 s. 10

¹⁶Dalum-Hjallese Bogen, 2009 s. 87; Fyn i Krig, 2014 s. 223 (Walthergruppen); Fyn under Fem Aars Besættelse, Fyens Tidendes Bogtrykkeri, 1945

¹⁷Information nr. 383 15. januar 1945, Nordisk Nyhedstjeneste nr. 348, s. 105

Likvideret ved et tilfælde

Om begivenhederne, der førte til likvideringen af N. E. Hansen onsdag den 11. april, har en af de involverede frihedskæmpere, Børge Lund Poulsen¹⁸, fortalt: „Jeg var ved at forberede en aktion på Odense havn og tilkaldte i den anledning gruppelederen, der skulle i gang med opgaven. Sammen cyklede vi ned gennem byen mod havnen. I Nørregade, ud for forretningen Fremad Ekspres, så vi en lastbil, som tilhørte en dødsdømt stikker. Da vi opdagede denne bil, sagde gruppelederen: „Det er Gøngenhøvdingen! Nu har vi ham. Skal vi lige klare denne sag?“ „Det blev nu lidt svært“ fortæller Børge Poulsen videre, „for vi opdagede, at der sad et barn i førerhuset. Og fra en skole lige overfor var børnene netop på vej ud. Men nu skulle det være. Han kom ud med en pakke inde fra Fremad Ekspres og gik bag om bilen. Der blev han så.“¹⁹

En anden kilde fortæller mere detaljeret om begivenheden, at da karusselejer Hansen var i færd med at stige ind i sin bil, kom to mænd kørende på cykler, som „paa kort Afstand affyrede en Række Revolverskud mod ham. Hansen ramtes i Hoved og Bryst og var død paa Stedet.“²⁰ Drabet på Hansen fik en meget beskeden omtale i Stiftstidende. En kortfattet notits på side 3 en af de følgende dage meddelte, at ukendte personer i Nørregade havde skudt og dræbt karusselejer på stedet. En noget større omtale fik bogen i Fruens Bøge, som for anden gang i 38 år var sprunget ud den 13. april!

¹⁸Børge Lund Poulsen (1921-2010), der stammede fra Bording, var uddannet elektroingeniør og medlem af DKU, fungerede som leder af modstandsbevægelsens udrykningsgrupper i Odense – også kaldet Tonnygrupperne. Børge Poulsen boede i mange år på Prins Haralds Allé 74. Om Poulsens liv, se Hans Thomsen: Tre Bording-brødre i Anden Verdenskrig, Poul Kristensens Forlag 2003

¹⁹Thomsen, Hans, s. 175-76. Forretningen Fremad Ekspres lå Nørregade 51

²⁰Hansen, Søren: Træk fra Odense under den tyske Besættelse, Eget Forlag 1945, s. 148

Ruinerne af huset på Demantsvej 28, som medlemmer af modstandsbevægelsen i januar 1945 sprængte i luften. Familien Hansen fik fem minutter til at komme ud. Senere på foråret likviderede modstandsbevægelsen N.E. Hansen, der gik under navnet Gøngenhøvdingen.

Foto: Fra bogen „Fyn under fem års krig“, 1945.

N. E. Hansen fra Hjallese, der blev 56 år, blev begravet af sognepræst Kaj Rasmussen den 18. april 1945 på Dalum Kirkegård.

Kaj Rasmussen skulle, som det blev nævnt i indledningen, komme til at foretage endnu en begravelse inden længe, nemlig af modstandsmand Jens Peter Kristensen. Drabet var sket allerede i januar 1945, men liget blev først fundet den 10. maj på Hærens Skydebaner i Seden og begravet på Dalum Kirkegård den 16. maj. J. P. Kristensen blev 29 år.

Lars Hagensen er sognepræst ved Dalum Kirke og formand for Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Forening

„Det løser vi nok...!“ Model af Dalum Kirke tager form

af Lars Hagensen

300 års byggehistorie

Efter al sandsynlighed påbegyndtes opførelsen af Dalum Kirke med tilhørende klosterbygninger i den sidste fjerdedel af 1100-tallet. I forbindelse med den store gennemgang til værket Danmarks Kirker i 2014 havde Nationalmuseets eksperter håbet, at man ved hjælp af tekniske undersøgelser ville kunne have fastslået et mere præcist tidspunkt. Det lykkedes dog ikke. I løbet af de følgende århundreder blev kirken i flere omgange forlænget, og omk. 1450 blev tårnet tilføjet ved kirkens vestgavl. Man bevæger sig således gennem ca. 300 års byggehistorie, når man i dag som besøgende går de omkring 18 meter gennem kirkens tårnrum, skib og kor.

Skulle nogen derfor synes, at arbejdet med den model af kirken i størrelse 1:30, som en gruppe modelbyggere i øjeblikket arbejder på, skrider langsomt frem, så kan man passende huske på, hvor lang tid det tog at bygge den rigtige Dalum Kirke! Nu er der imidlertid heller ikke noget krav om, at modellen skal stå færdig her og nu. I projektbeskrivelsen forestiller man sig to-tre år. Der er ikke overraskende som bonus opstået et godt socialt samvær mellem de involverede. Faktisk er man så bekymrede for at blive færdige, at man allerede har drøftet, hvilke andre bygninger i Dalum, der efterfølgende passende kan bygges modeller af! Med tiden vil gruppen også være noget nær eksperter i modelbyggeri.

Møde i modelgruppen i 2015.
Foto: Lars Hagensen.

Dalumdagen 2015 – borgerbudgetteret vinderprojekt

Ideen om en model af Dalum Kirke havde nok været i tankerne hos en og anden ved kirken, men hvordan det skulle realiseres lå hen i det uvisse. Så kom muligheden i kraft af den ide, som Odense Kommune lancerede om borgerbudgettering, hvor Dalum blev udset til at være forsøgsområde.

Borgerbudgetteringen tog form i 2 omgange ved Dalumdagen i 2014 og i 2015. Ved Dalumdagen i 2015 skete det ved, at borgere i Dalum først kunne indlevere gode ideer, som man kunne søge et bestemt beløb til. Ideerne, som skulle have en projektbeskrivelse med, konkurrerede om en pulje på 200.000 kr, opdelt i mindre og større portioner. En tremandsgruppe bestående af Evald Bjerregaard, Erik Falbe Schmidt og Magnus Ting Mortensen indleverede således en projektbeskrivelse af en model af Da-

Modelgruppen i 2017.

Foto: Lars Hagensen.

lum Kirke i størrelsesforholdet 1:30. De søgte, som det hed i beskrivelsen, om 25.000 kroner „til dækning af materialer, opvarmning af et arbejdskælderum, hjælp til en modelkonsulent samt til lidt kaffebønner.“ Modellen forestillede man sig udført „i fællesskab af frivillige mænd/kvinder, som har lyst til at bruge deres forskellige evner.“ Lørdag den 20. juni 2015 blev modelplanerne sammen med en række andre spændende projekter præsenteret for Dalums beboere i skolegården på Tingløkkeskolen. Blandt vinderprojekterne, som borgerne stemte på, var kirkemodellen.

Arbejdet indledes – omhyggelige forberedelser

Den lille modelgruppe – „modellerne“ i daglig tale – som snart fik et par medlemmer mere, så den i dag tæller 7 mænd, mødtes første gang i oktober 2015. I kirkens anneks drøftedes en foreløbig arbejdsplan, som siden er blevet tilrettet mange gange. Naturligvis blev der også tid til et besøg i og omkring den gamle kirkebygning. I dag er der vel næppe

noget i Dalum, der kender kirkebygningen bedre end modelbyggerne, der har studeret hver eneste detalje i murværket, vinduerne og dørene. Siden er der regelmæssigt afholdt en lang række møder, som alle er dokumenteret med referater. De første mange møder blev de utallige detaljer ved bygningen og et muligt materialevalg diskuteret, der blev tegnet nøjagtige skitser af kirken og fremstillet prøver af mursten og træ. Fra værkstedet i Assens Miniby, som er blevet besøgt jævnligt, hentede man gode råd og fik stor hjælp til fremstillingen af mursten og tegl i den rette størrelse.

Modelsten på rigtige mursten.

Foto: Lars Hagensen.

Modellen tager form

En af de store udfordringer var imidlertid at finde et velegnet lokale til at arbejde i, og som kunne rumme modellen. Der var forskellige følere ude, bl.a. til Seniorhuset i Toldbodgade. Men det viste sig, at en af modelbyggerne havde mulighed for at indrette et værksted i et udhus. Her har gruppen siden haft de helt perfekte rammer og betingelser.

I dag mødes modelbyggerne fast om mandagen, men ofte også i ugens løb. I den indledende fase havde man dog ikke værkstedet indrettet endnu, så selve træskelettet til kirken blev fremstillet hos en af modelbyggerne, der nu bor i Vejle på Midtbyn. I september 2016 stod træmodellen klar, og i december flyttedes den så til det klargjorte værksted i Dalum. Her har den stået siden – kun kortvarigt flyttet til kirkens anneks i forbindelse med et

Modellen fremvises ved rejsegildet.

Foto: Lars Hagensen.

festligt rejsegilde i september 2017, hvor folk fra sognet for første gang kunne se modelbyggernes arbejde.

De første mursten

I marts-april 2017 påbegyndtes selve murstensbyggeriet omkring træmodellen, medens en af modelbyggerne arbejdede med at fremstille kirkens døre i træ. På et tidspunkt har en keramikerværet taget med på råd vedrørende de problemer, som detaljer omkring de mange vinduer og gavlnicher har givet. Den faglige stolthed, der ikke tillader at gå på kompromis, hvis ikke det er helt uundgåeligt, præger alle gruppens medlemmer. Og hastværk er som bekendt lastværk! Så hver detalje vendes og drejes og selv de sværeste udfordringer kommenteres som oftest med et „Det løser vi nok!“ Lige fra arbejdsprocessen over materialevalg til antal anvendte mursten og arbejdstimer dokumenteres løbende nøje. Det sker ikke kun, fordi der er tale om kommunale midler, men først og fremmest for at samle ekspertisen og for eftertidens skyld.

Når en gang...

Tanken er, at modellen en dag skal stå i en af korsiderne af den rigtige kirke til glæde for dens brugere og besøgende gæster.

Grundstensdokument for model af Dalum Kirke

Anno Domini 2015 påbegyndtes arbejdet med denne model. På Dalum-dagen 2015 vandt en model af Dalum Kirke borgernes opbakning samt 25.000 kommunale kroner til udførelsen.

Tanken er, at besøgende i kirken ved modellens hjælp skal kunne opføre den virkelige kirkebygning bedre. Dette dokument tillige med et mønt præget i anledningen af rectorparrets jubilæum i 2017 blev nedlagt ved den første offentlige fremsættelse („rejsegilde“) søndag den 10. september 2017.

Modelbyggere:

Peter Møller f. 1926, Erik Falbe Schmidt f. 1944
Palle Hain f. 1944, Anders Storm-Jensen f. 1931
Kvald Bierregaard f. 1945, Søren Chr. Sørensen f. 1944
og Magnus Jørg Mortensen f. 1933

Bygmester for den hvalving blå,
som foræns! frede omspender,
det mange værksted ej forsmå
nu disse Gudoms-hænder!

Grundstensdokument som blev nedlagt ved „rejsegildet“ søndag den 10. september 2017.
Foto: Lars Hagensen.

Modellen vil fra et fugleperspektiv kunne give den interesserede et bedre overblik over, hvilket storslået bygningsværk kirken i Dalum er.

Naturligvis skal der være lys i modellens vinduerne og orgelmusik indspillet

på kirkens store orgel vil lyde dæmpet fra dens indre.

Lars Hagensen er sognepræst ved Dalum Kirke og formand for Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Arkiv

Modellen i november 2017.

Foto: Lars Hagensen.

Kvickly Dalum
Dalumcentret . 5250 Odense SV

Anmeldelse

Af Frans Bay

Gorm Stefan Götzsche: John Anderson. En dreng fra Fyn. Roman. Udgivet af HISTORIA 2017. 258 sider.

Jens Andersen var født på en mindre gård i Dalum, tæt ved Odense Å, i 1840. Han kom i smedelære efter endt skolegang. Gjorde Smørblomst gravid, men måtte ikke gifte sig med hende. Kunne ikke glemme hende og udvandrede til USA via Hamborg. Her traf han en jødisk købmand og skibsreder fra New York samt dennes datter og tjenestepige. De tog sig af Jens, som de kaldte John, og han fik arbejde på købmand Solomons maskinfabrik, som fremstillede våben.

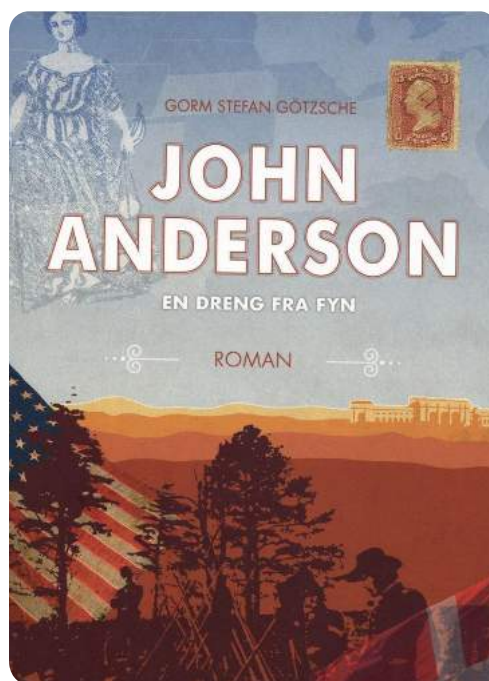
Da den amerikanske borgerkrig brød ud, meldte John sig sammen med sin irske kammerat Joe som frivillige til et New York regiment. De deltog i krigen, John blev såret efter ca. et års deltagelse og hjemsendt, og et par år efter blev Joe også såret. Trods dramatiske oplevelser var lykken med dem begge, og de slap for alvorlige kvæstelser. John blev som 22 årig gift med en af Solomons døtre og kom til Europa i 1863 dels som opkøber af værktøjsmaskiner, og dels - som kaptajn i hæren - og spion for den amerikanske regering.

Besøgte sit hjem i Dalum til stor glæde for familien og naboerne. Ved gensynet med Smørblomst i Dalum konstaterede han, at han endelig havde glemt hende: „Jeg var dog blevet klar over, hvor glad jeg var for, at det var Mary, jeg var blevet gift med.“

Returnerede til USA og tilbragte resten af sin tid her. Så i 1910 som 70 årig tilbage på sit liv. Som måske alligevel ikke var helt så lykkeligt, som størstedelen af bogen antyder.

Bogen er skrevet i et let tilgængeligt sprog, levende fortalt, og man får hele tiden lyst til at læse videre: Hvad sker der mon? Man får et godt indtryk af soldatens hverdag under borgerkrigen, som ikke på nogen måde er udpenslet med datoer og krigsbegivenheder. Men beskrivelserne giver et godt indtryk af krigens barske hverdag.

Johns møde med familien fra USA, hans giftermål med Mary, som havde en meget speciel familiebaggrund, samt hans møde med et par andre kvinder er interessant læsning. Skrevet og fortalt så man næsten kan få indtryk af, at det er „en virkelig“ person fra Dalum, som havde lykken med sig i USA, og hvis livshistorie hermed fortælles.

Over 400.000 danskere udvandrede til USA fra midten af 1850'erne til midten af 1950'erne. En del bøger udgives i disse år om de danske udvandreres skæbne. Mange fortæller om det hårde liv på prærien.

Denne bog handler om en ung dansk smed, som er heldig med at få arbejde med det samme og så efterhånden avancerer i mulighedernes land. I tilgift får vi viden om livet for mange under borgerkrigen i 1861 – 1865.

LAUST VVS & BLIK

Rosenvænget 25 . 5250 Odense SV
Tlf. 65 91 08 19/20 47 65 48
www.laustvvs.dk

KVALITETSGARANTI
FOR GODT HÅNDVÆRK

The advertisement features a white service van on the left with the company logo and phone number. To the right is a large blue water drop logo containing the company name and phone number. The background consists of red and blue wavy patterns.

Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Forenings bestyrelse

Formand: Lars Hagensen, Carl Baggers Allé 67, 5250 Odense SV
Tlf. 66 17 97 73, LHHA@km.dk

Næstformand: Leif Stendahl, Mensalgårdvej 17, 5260 Odense S
Tlf. 66 15 18 80, leifstendahl@gmail.com

Kasserer: Henning Jespersen, Ellekærshaven 46, 5250 Odense SV
Tlf. 66 17 44 37, rebo@stofanet.dk

Sekretær: Lise Søndergaard, Ligustervænget 2, 5250 Odense SV
Tlf. 66 17 08 27, LSN@stofanet.dk

Bestyrelsesmedlem: Per Jensen, Elmedals Allé 34, 5250 Odense SV
Tlf. . 40 28 09 68, perj@stofanet.dk

Dalum-Hjallese Lokalarkiv

Bøgedalvænget 4, 5250 Odense SV
dahjarkiv@stofanet.dk

Arkivleder: Jytte Raun, Ahornvej 51, 5250 Odense SV
Tlf. 20 28 41 59, palleraun@mail.dk

Kasserer: Bente Vinberg, Sanderumvej 114, 5260 Odense SV
Tlf. 21 75 35 40, vinberg@dsa-net.dk

Arkivmedarbejdere:

Claus Berentzen og Jette Bogh, Mensalgårdvænget 7, 5260 Odense S
Tlf. 65 15 05 85, boghjette@gmail.com

Inger Desmareth, Jakob Hansens vej 64, st. th., 5260 Odense S
Tlf. 28 51 12 85, id2303@hotmail.com

Kirsten Eriksen, Zachariasvej 2, 5260 Odense S
Tlf. 66 15 23 07, kir1935er@gmail.com

Karin Grønning, Kristiansdals Allé 94, 5250 Odense SV
Tlf. 24 40 08 33, krg@private.dk

Henrik Bjerregaard Jensen, Lindevej 8, 5250 Odense SV
Tlf. 40 36 86 19, hbj@hbjmail.dk

Per Jensen, Elmedals Allé 34, 5250 Odense SV
Tlf. 40 28 09 68, perj@stofanet.dk

Bodil Valsted, Ingrid's Allé 40, 5250 Odense SV
Tlf. 66 17 41 26, bodil@valsted.dk